

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Ahmet Yesevî ve Millî Kimliğimiz

Doç. Dr. Nedim BAKIRCI.....1

“Külâh-ı Mevlevî” Şiirlerine Şair Eşref’ten Bir Örnek

Yrd. Doç. Dr. Rasih ERKUL.....7

Balkan Türk Şairleri Balkan Dillerinde

Feyyaz SAĞLAM.....11

Söz Yanlışlıkları / Haksız Sahiplenmeler

Dr. Halil ATILGAN.....15

Küçük Kuş (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....21

Midyat

Prof. Dr. Remzi KILIÇ.....22

Efelerin Efesi (Şiir)

M. Nihat MALKOÇ.....23

Eşrefoğlu Rûmi, Hayatı, Menkıbeleri ve Eserleri

Dr. Mehibe ŞAHBAZ.....24

Erciyes Dergisi 2016 Yılı Dizini

Dr. Ahmet KAYASANDIK.....30

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 468 ★ ARALIK, 2016

Giriş
Millet muhayyel bir kavram gibi görünse de canlı bir uzviyete sahiptir. Kişiliği, kimliği, edebiyatı ve mefkûresi vardır. Milletler değerleriyle doğarlar, değerleriyle büyürler, değerleriyle tarihten silinip giderler (Parlak, 2016: 49).

Büyük devlet olabilmek için büyük liderlere, halkların millet olabilmesi için de uzun bir tarihî geçmişe ihtiyaç vardır. Bu iki özelliği kendi bünyesinde barındıran milletlerden biri de hiç şüphesiz Türklerdir. Türk milleti büyük liderlere ve köklü bir tarihi sürece sahip bir millettir. Türk milletinin atası olan Oğuz Kağan, millî kimliğimizin oluşmasında çok önemli rol oynamış ve büyük ölçüde millî benliğimizin kaynaklarını belirleyip sınırlarını da çizmiş bir liderdir. Ona göre dünya hâkimiyeti mefkûresi Türklere Tanrı tarafından verilmiştir. Oğuz Kağan'dan itibaren hâkimiyetin sembolü olan Kızılelma anlayışı, tarih boyunca millî kimliğimizin çekirdeğini oluşturan önemli bir unsurdur (Parlak, 2016: 49). Zaman içinde her şeyin adı ve muhtevası değişebilir ancak asırlar boyunca millî kimliğin temel karakteri değişmez, değiştirilemez.

Bir milletin varlığının devamı için vazgeçilmez olan millî kimlik anlayışı Türk milletinde tarih boyunca her dönemde var olan bir anlayıştır. Türklerin bütününde olduğu gibi yöneticiler, şairler, mutasavvıflar da millî kimliği hep üst seviyede tutmuş ve ona göre davranmış ona göre söz söylemiştir. İşte millî kimliği dinî açıdan da en üst seviyede tutanlardan biri de Ahmet Yesevî hazretleridir. Büyük Türk mutasavvıfı Ahmet Yesevî, Türk dünyasının yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden ve Türklüğün sembol isimlerinden biridir.

Ahmet Yesevî'nin Türk tasavvuf geleneğinin kurucusu olması ve kendisinden sonraki büyük

mutasavvıflar Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve diğerleri üzerindeki etkisi, böylece Anadolu'nun bir Türk yurdu hâline gelmesindeki manevi rolü, İslamiyet'i dosdoğru anlayan ve anlatan, sade ve temiz üslubu, güzel Türkçemizin mimarlarından oluşu, insanlığın ihtiyacı olan yüksek değerleri daha o zamanlar dile getirdiği kardeşliğe, dostluğa, sevgi ve hoşgörüye dayalı düşünceleri bilinmektedir.

Türklerin İslamiyet'i anlama ve algılama noktasında Yesevî bir ekoldür. Bu açıdan bakıldığında Yesevî, tüm Türk dünyası için çok önemli bir konuma sahiptir. Kendini, kültürünü, dilini, tarihini ve dinini tanımak Yesevî düşüncesinin özüdür.

Ahmet Yesevî'nin Hayatı

Ahmet Yesevî tahmini 1093 yılında Batı Türkistan'daki Çimkent şehrinin doğusunda bulunan ve Tarım Irmağı'na dökülen Şâhyâr Nehri'nin küçük bir kolu olan Karasu üzerindeki Sayram kasabasında doğdu. Sayram, bugün Kazakistan sınırlarındaki Çimkent şehrine, 7 km mesafededir (Özdemir, 2009: 18). Bazı kayıtlar onun Yesi yani Türkistan'da dünyaya geldiğini kaydetmektedir (Hakkulov, 1995: 8).

Sayram'ın tanınmış simalarından olan babası, kerametleri ve menkıbeleriyle tanınan Şeyh İbrahim adlı bir kişidir. İbrahim'in soyu Muhammed Hanefi kanalıyla Hz. Ali'ye dayanır. Annesi ise, Şeyh İbrahim'in haleflerinden Musa Şeyh'in kızı, Ayşe Hatun'dur (Özdemir, 2009: 18).

Şeyh İbrahim'in Gevher Şehnaz adlı kızıdan sonra ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed Yesevî; önce annesini, ardından da ilk eğitimini aldığı babasını kaybeder. Babası öldüğünde Ahmet daha 7 yaşındadır. Kısa bir zaman sonra Gevher Şehnaz, kardeşini de yanına alarak Yesi şehrine gider ve oraya yerleşir (Kabaklı, 1994: 127).

Tahsiline Yesi'de başlayan Ahmed Yesevî, küçük yaşına rağmen birtakım olağanüstülükler göstermesiyle çevresinin dikkatini çeker (Köprülü, 1991: 27). Menkıbelere göre, yedi yaşında Hızır'ın delaletine nail olan Ahmed Yesevî, Yesi'de Arslan Baba'ya intisap ederek ondan feyiz almaya başlar. Arslan Baba, onun hem eğitimini üstlenir; hem de manevi babası olur. Aslan Baba, menkıbeye göre ashabın ileri gelenlerindendi. Meşhur bir rivayete göre, dört yüz sene ve diğer bir rivayete göre de yedi yüz sene yaşamıştı. Onun Türkistan'a gelerek Hoca Ahmed'i irşada memur olması, bir manevi işarete dayanıyordu: Hazret-i Peygamber'in gazalarından birinde, ashâb-ı kiram nasılsa aç kalarak onun huzuruna geldiler, biraz yiyecek istirham ettiler. Hazret-i Peygamber'in duası üzerine Cibril-i Emin, Cennetten bir tabak hurma getirdi fakat o hurmalardan bir tanesi yere düştü. Hazret-i Cibril dedi ki: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevî adlı birinin kismetidir." Her emanetin sahibine verilmesi tabii olduğu için, Hazret-i Peygamber, ashabına, içlerinden birinin bu vazifeyi üzerine almasını teklif etti. Ashaptan hiçbiri cevap vermedi yalnız Baba Arslan inayet-penâhî ile bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber, o hurma dânesini eliyle Arslan Baba'nın ağzına attı. Hemen hurma üzerinde bir perde zâhir oldu ve Hazret-i Peygamber, Arslan Baba'ya, Sultan Ahmed Yesevî'yi nasıl bulacağını tarif ve talim ederek, onun terbiyesi ile meşgul olmasını emretti. Bunun üzerine Arslan Baba Sayram'a- yahut Yesi'ye geldi ve üzerine aldığı vazifeyi yerine getirdikten sonra, ertesi yıl vefat etti (Köprülü, 1991: 28-29). Aslan Babanın ölümünden sonra Ahmed Yesevî, dönemin önemli İslam merkezlerinden biri olan Buhara ve Semerkand'a gider. Bu ziyaretlerinde devrin önde gelen âlim ve mutasavvıflarından Şeyh Yusuf El-Hemedânî'ye intisap ederek onun irşat ve terbiyesi altına girer (Köprülü, 1991: 65; Özdemir, 2009: 19). Hocasından aldığı feyizle yüksek mertebeler kaydetmiş,

zahir ve batına ait ilimler konusunda şeyhi tarafından çok güzel bir şekilde yetiştirilen Ahmet, şeyhi hayattayken halifeler arasında üçüncü sıraya çıkar. Hocasının ölümünden sonra üçüncü sırada irşad postuna oturan Ahmet Yesevî, bir müddet sonra Yesi'ye döner. Hayatının sonuna kadar orada yaşar (Kabaklı, 1994: 128) ve 1166 veya 1167 yılında hayata gözlerini yumar (Köprülü, 1991: 72).

Ahmet Yesevî ve Millî Kimlik

Halis göçebe Türkmen muhitinde bu ulu Türk'ün kurduğu Yesevîye tarikatı beklenmeyecek hızla yayıldı (Kabaklı, 1994: 127). Seyhun kıyılarında Harzem bozkırlarına, Asya sahralarına ulaştı. Moğol istilası ile Horasan, İran, Irak, Azerbaycan Türkleri arasına geçti. Hoca Ahmet Yesevî'nin yetiştirdiği gönül erleri ellerinde tahta kılıçla Uluğ Türkistan'dan yola çıkarak İran, Irak, Azerbaycan, Anadolu, Kuzey Karadeniz ve Balkanlara kadar geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. İlk fetihlerle birlikte Alperenler-Horasan Erenleri olarak Anadolu'ya girdi. Bu gönül erlerinin değirmenci, fırıncı, çiftçi, demirci, eskici, kaşıkcı gibi pek çok meziyetleri de vardı. 13. yüzyıl içinde Anadolu'yu saran tarikatların daha millî olanları Horasan'dan veya Horasan yoluyla gelenlerdir. Bektaşilik, Babailik, Haydarilik hep o millî Yesevîlik tarikatından çıkmış kollardır. Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Ahi Evran, Geyikli Baba, Abdal Musa, Horoz Dede gibi velilerin yanı sıra Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde sıraladığı Avşar Baba, Pir Dede, Akyazılı, Kıdemli Baba Sultan, Osman Baba, Şeyh Nusret, Gajgaj Dede gibi pek çok veli ve pir Ahmet Yesevî evladından olduğu ifade edilmektedir (Köprülü, 1991: 46-48).

Bilhassa Özbek ve Kazak Türkleri arasında tutunan ve türlü kılıklar altında Türk dünyasına yayılmış olan Yesevîlikte, İslamiyet ve tasavvufun eski Türk boy ve soy gelenekleri ile sımsıkı kaynaştığı az da olsa Şamanlık ve Budizm'den bazı esintilerin tarikat kalıbına döküldüğü görülmektedir (Kabaklı, 1994: 129).

Dergâhta kadın ve erkeğin birlikte zikretmeleri, sığırların kurban edilmesi, Yesevîlikte yadırganan şeyler değildir. Ayrıca İslam öncesi geleneklerden ve inançlardan geldiği şüphe götürmeyen kötülerin hayvan şekline sokulacağı, iyilerin türlü kuşlar biçimlerine girerek uçacakları gibi inanışlar bu tarikatin içerisinde millî unsurlar olarak göze çarpar.

Ahmet Yesevî'nin şairliği Yunus Emre'ninki gibi ön planda değildir. O erişilmez bir Müslüman, Anadolu'ya akıncı Alperenler gönderen Türklük davacısı, olağanüstülükleri gerçek kılan bir ermiş, temiz yüzlü evliya ve kimsenin eline su dökemeyeceği bir veli, şeyhtir (Kabaklı, 1994: 124).

Ahmet Yesevî, çok sevilen tarikatıyla Orta Asya Türkleri arasında İslam imanının yerleşip gelişmesini sağlayan bir din ve tasavvuf yayıcısıdır. Müslüman Arap ordularının hatta Müslümanlığı kabul eden ilk Türklerin savaş yoluyla yapmaya çalıştıkları işi Yesevî Tasavvuf yoluyla daha kolay yapmıştır. Bunun sebebi ise Yesevîliğin İslam imanını Türklerin inanış üslubuyla ve Türk inanışlarının yaşayan hatıralarıyla birleştirmiş olmasıdır.

Ahmet Yesevî, Hz. Muhammet'ten aldığı ilahi tebligatı ulaştırmak zorundaydı. Tebligatı ilkin tebligatçılara anlatma zarureti vardı. Bulunduğu ortam yani Uluğ Türkistan halkı Türk-Türkmen olan yani Arapça bilmeyen bir muhitti. Şuna karar verdi: Tebligat dili Türkçe olmalıydı. Sonra tebligatçılar yazılı değil sözlü kültürün hâkim olduğu bir medeniyetin mensupları idi. Buradan hareketle sözlü kültür geleneğinden ve bilhassa şirden yaralandı. Artık şu biliniyordu: İslam Türkçe anlatılacak ve şiir ağırlıklı sözle anlatılacak, buna saz da eklenebilecekti. Geçmişte Ulu Tanrı'nın kutuna talip olarak bu imanla yola çıkan yakın geçmişin kamları, şimdi Allah'ın rızası için yola çıkıyorlardı. Adeta değişen sadece terimler olmuş ve Türkler dinlerinden tanıdıkları kutsal değerleri yani dinlerinde son ve en mükemmel şekli ile tanıma imkânı bulmuşlardı (Kalafat, 2008: 286).

Türk milliyetinin hamurkârı olan Ahmed Yesevî, Türk aydınlarının Arapça ve Farsça yazdığı bir dönemde, ilk defa Türkçe şiirler söyleyen insandır. Türk dünyasında çok iyi tanınır ve bilinir. Büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı; "Şu Ahmed Yesevî kim? Bir araştırın göreceksiniz. Bizim milliyetimizi asıl onda bulacaksınız?" diyor... Ahmed Yesevî'nin öğrencileri ve takipçileri, onun "**Hikmet**" denilen şiirlerini yüzlerce yıldan beri tekrarlayarak Türk dilinin gelişmesini sağlamışlardır.

Ahmed Yesevî, ilk Türk-İslam mutasavvıfı olarak, Türklere İslam'ı ve tasavvufu anlatmak için "Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen" şiirlerini Türkçe yazdı, söyledi. Hikmetler, Türk dünyasının her yerine yayıldı. Türkçe canlandı (Özdemir, 2009: 24-25).

Türkistan'da pek çok sıkıntı yaşanırken Yesi'de bilinçli bir Türk ortaya çıkmış, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen Türkçeyi seçmiştir. Yesevî, İslâm tasavvufunu esas alan bilim, edebiyat ve sanata önem veren bir medrese kurdu. Bu medresenin, konuşma dili, yazışma dili, şiir ve edebiyat dili, eğitim ve öğretim dili Türkçeydi. Buradan yetişen binlerce insan Türk dünyasının her tarafına dağıldılar. Bu yetişenler, gittikleri her yerde Yesevî'nin Türkçe şiirlerini, yani Hikmetlerini tekrar tekrar seslendirdiler. Bu şekilde yeni bir Türk edebiyatı doğdu. Bu arada, Farsçayı kullananlar Yesevî'yi Türkçe yazdığı için eleştirmişlerdir. Yesevî ise bir hikmetinde şöyle demektedir:

*Hoş görmemekte âlimler sizin dediğiniz Türkçeyi
Ariflerden işitsen açar gönül ülkesini
Ayet hadis anlamı Türkçe olsa uygundur
Anlamına yetenler yere koyar börkünü*

*Kadı, müftü, mollalar şeriatın yolunu
Arif âşık almıştır tarikatin arkını
Amel işleyen âlimler dinimizin çırağı
Burak biner mahşerde eğri koyar börkünü*

*Amel eylese âlimler dini ve ayın aydınlığı
Görse olur onların görklü yüzünün rengi
Amel işlemeyip “zâhir” ilmini bilmeyip kalanlar
Arkasına yükler kırk eşeğin yükünü*

*Hocayım deyip laf vurma bu dünya dayanaksız
Biliyorum diye söylemesin gönüldeki çirkini
Yol göstericidir Hoca Ahmed marifetin gülistan
Sözler sözü gerçek açar gönül ülkesini*

*Miskin, zayıf Hoca Ahmed yedi ceddine rahmet
Farsça dilini bilerek güzel söylemekte Türkçeyi*
(Bice 2010: 172)

Ahmet Yesevî, Türklüğü kullanarak İslamiyet’i yayan bir gönül adamıdır. O kutlu bir görev üstlenmiş Türk’tü ve görevini daha çok Türkler arasında yaptı. Millî kimliğinden kopmadan İslamiyet’i göçerevli Türkler arasında gezerek dili döndüğünce anlattı.

Türk olmanın büyüklüğü sadece dünyevi olarak algılanmamalı. Türk olmak Kut sahibi olmak demektir. Zira Kut sahibi olmak Hz. Türk’e, oradan Hz. Yasef’e, oradan da Hz. Nuh’a dayanıyordu. İşte Ahmet Yesevî kutlu ateşin Türkistan’daki adıydı. Onun vasıtasıyla din ile milliyet semavi bir mayaya kavuşmuştur. Yaşar Kalafat’a göre Diyar-ı Rum’u Diyar-ı Türk yapmadaki Türklük din ile milliyetin mayalanmasıyla oluşan Türklüktür (Kalafat, 2008: 291).

Türk ruhu mistik duyuş ve düşünüşlere hazırlıklıdır. Kâinatı saran gizli ve güçlü manevi kuvvetler tasavvuru onun bütün inanış hayatında mevcuttur. Büyük destan ananesine sahip ve destan kahramanlarında daima manevi üstünlükler harikuladeliğe tasavvur etmeye alışmış, onları öyle benimseyip öyle mukaddesleştirmiş bir millet için İslam tasavvurunun üstün insan, kâmil insan, evliya inanışı adeta alışılmış bir inanıştır.

İlahi nurun yeryüzüne inerek insan bedeninde tecellisi millî kahramanların böyle bir nurdan

yaratıldığına inanmış bir millet için yabancı değildir. Allah, yaratılış, varlık, yokluk, ölüm, ölüm sonrası ile cennet, cehennem gibi kavramlar üzerinde çok çekici ve duygulandırıcı sözler söyleyen İslam dervişlerini hiç yadırgamamış onları kendi şaman ve baskılara benzeterek heyecanla, saygıyla karşılamış ve sevmiştir. Çok kısa sürede bu dervişlere ata baba hoca gibi hem heybetli, hem de cana yakın isimler vermişlerdir (Banarlı, 1998: 276).

Türkler Anadolu’ya önce fetih ve istila orduları halinde gelmişler, daha sonra devamlı göçlerle gelip yerleşmişlerdir. Zamanla çoğalarak Anadolu’nun tam bir Türk toprağı hâline dönüştürmüşlerdir. Genellikle Horasan yoluyla Anadolu’ya gelmeye devam eden bir ordu millet olan Türkler göçerevli obalar, boylar, aşiretler olarak gelecek nesillere bırakacakları yeni vatani millî bilinç gereği bir an evvel Türkleştirmek amacıyla bütün maddi ve manevi varlıklarıyla Anadolu’ya yerleşmeye çalışmışlardır. Anadolu Türklüğü yeni vatana büyük bir inanmış ordusu hâlinde yürümüştür. Bu halkın yeni coğrafyada yeni bir Türklük halinde yerleşip gelişmesinde manevi ve medeni vazife gören en önemli tekkeler ve tarikatlar olmuştur. Çeşitli sosyal ve tarihi sebeplerle XIII. asır Anadolu’daki buhranlı hayat, bu topraklarda zengin ve hareketli bir tasavvuf imanının yetişip gelişmesini sağlamıştır. Bu iman Anadolu’da yeni tarikatlar kurmuş yurdun her köşesinde çeşitli tekkeler açmış, Anadolu’nun en ünlü Türk sufileri kendi bağrında toplayıp şöretli sufiler yetiştiren bir ülke olmuştur. Bu tekke ve tarikatlarda yetişen şairler millî kimliklerine bağlı olarak Ahmet Yesevî’de olduğu gibi Türk halkına en sade ve güzel bir Türk diliyle seslenmeye, şiirlerini ve ilahilerini Türk diliyle söylemeye başlamışlardır. Böylece Anadolu’da bu tasavvuf şairler eliyle zengin bir Türkçe (Banarlı, 1998: 285), bu Türkçe ile de kuvvetli bir millî kimlik oluşmasını sağlamışlardır.

Türk devletleri arasında en kuvvetli ve sürekli olan Anadolu'nun Türkleşmesine en çok hizmet eden Anadolu Selçukluları (Köprülü, 1991: 186) olmuştur. Anadolu Selçukluları döneminde millî kimliği ön planda tutan pek çok derviş ve sufi bu topraklarda misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

İlk başlangıcı Orta Asya'da Yesevî ile başlayan millî edebiyat XIII. yüzyılda Yunus Emre ile devam etmiştir. Türkçenin en büyük şairi sayılan Yunus Emre, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında şiirini vasıta kılmış ve asırlarca sevgisi aşılamanın abide bir şahsiyet olmuştur. Özellikle şeyhi Taptuk Emre, Horasan erenlerinden olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Hatta Yunus Emre'nin ailesinin veya mensup olduğu topluluğun Anadolu'ya Horasan'dan geldiği eski kaynaklarda belirtilmektedir (Banarlı, 1998: 328).

Yunus Emre, Yesevî yolundan giderek şiirlerini Türkçe ile söylemiş ve İslâm'ı anlatırken Türkçeyi tercih etmiştir. Yunus Emre, İslam imanını Türk'ün inanma üslubuyla birleştiren büyüklerdendir. O Türk ruhuna derin bir Allah sevgisi ve o ölçüde büyük bir insan sevgisi, bir insanlık aşkı ve gururu işlemiştir. Büyük Türk Müslüman ve insan Yunus Emre, tasavvufu ve İslam'ı Türk dili ve Türk ruhu ile en güzel söyleyen bu şairde her yol insanlığa, her yol İslamlığa, her yol Türklüğe çıkıyor (Kabaklı 1991: 5).

Yunus Emre yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini Türk halk diliyle birleştirmiş, Anadolu Türkçesine o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir musiki işlemiştir (Banarlı, 1998: 335).

Ahmet Yesevî erenlerinden Hacı Bektaş Veli tarafından kurulan Bektaşilik birçok açıdan millî bir tarikattır. Giyinişinden selamlaşmaya kadar, birçok adet ve uygulamaları Türk halk terbiyesine ve halk estetiğine göre teşekkül etmiştir. Bu tarikat Türk halkına sade ve güzel bir Türkçeyle

hitap etme ihtiyacı duymuş ve nefes adlı Türkçe ilahilerde Farsça terimler yerine Türkçelerini bulup kullanmıştır. Aynı ilahiler hece ölçüsüyle ve millî nazım şekilleriyle söylendiğinden Bektaşilik dilde, musikide ve nazım şekillerinde millî çizgileri korumuş ve yaşatmıştır. Dolayısıyla Ahmet Yesevî'de var olan millî bilinç Bektaşilikle devam etmiş ve bu tarikat millî çizgide faaliyetlerini sürdürdüğü için Türk toplumunda millî kimliğin sürekliliğinde önemli rol oynamamıştır.

Anadolu'nun Rum olarak adlandırılmasından dolayı Âşık Paşazade tarihinde teşkilatlar Gâziyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdâlân-ı Rum ve Bacıyân-ı Rum şeklinde adlandırılmışlardır (Âşık Paşazade, 2015: 206).

Anadolu gazileri daha Anadolu'nun fethinden önceki devirlerden başlayarak ilk fetih asırlarında yapılan gazalara bir teşkilat hâlinde iştirak eden gönüllü ve ücretli savaş erleridir. Bunlara alpler ve alperenler de denilmiştir. Gazilik bunların meslekleri, ülküleri ve yaşama hünerleriydi. Bunlar arasında Malazgirt kahramanı Alparslan, Ertuğrul Gazi, Sultan Alaeddin, Gündüz Alp, Gök Alp, Osman Gazi, Orhan Gazi, Gazi Mihal, Gazi Evrenos gibi pek çok şahsiyetleri sayabiliriz.

Ahiyan-ı Rum olarak adlandırılan ahi teşkilatı Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli rol oynayan bir yapıdır. Bu teşkilatın kurucusu Ahi Evran'dır. Ahi Evran vasıtasıyla çeşitli beldelerde esnaf teşkilatları kurulmuş ve bu teşkilatlar vasıtasıyla ahiler çevrelerini etkilemişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş sırasında Ertuğrul Gazi'nin millî birliği kurma ve kalkınma yoluyla ahilerle işbirliği içinde olduğunu biliyoruz. Bu birliklilik Anadolu'da Türk millî kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bacıyan-ı Rum yani Anadolu bacıları olarak adlandırılanlar ise tarikatlara mensup kadınlar arası bir teşkilat olup onlarda kocaları gibi kadınlar arasında etkili olmuşlardır.

Abdalan-ı Rum olarak adlandırılan Abdallar da Horasan erenlerinden olup Yesevî'nin yolundan gidenlerdir. Bu Abdallar da Anadolu'da millî bir kimliğin oluşmasında katkıları olmuştur. Horasan'dan Anadolu'ya gelip yerleşen ve göçebe hayatını devam ettiren Türkmen boyları arasında abdal veya baba lakabıyla dervişler yer almıştır (Banarlı, 1998: 294-295).

Bu dervişler Türk Müslümanlığını yaymak için diyar diyar gezerek propaganda yapıyor, savaşlara iştirak edip önemli vazifeler üstleniyorlardı. Hatta Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Osmanlı sultanlarıyla birlikte gazaya da katılmışlardır. Ellerinde tahta kılıçlarla savaştıkları ve manevi güçlerinden kaynaklı birçok başarıya imza attıkları halk arasında anlatıla gelmiştir.

Sanal ortamda dolaşan, pek çok kişi tarafından paylaşılan ve Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî'ye ait olduğu söylenen bir anekdot vardır. Anekdot şöyle:

Hoca Ahmet Yesevî'ye; "Müslüman mısın?" diye sormuşlar.

"Elhamdülillah Türk'üm, Müslüman'ım" demiş!..

"Biz sana dinini sorduk!..

Neden Türklüğü katıyorsun?" diyerek soruyu yinelemişler.

"Din seçimim, Türklük kaderimdir!.." diye cevap vermiş (<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hoca-ahmed-Yesevî-turk-cografyasinin-manevi-mimari-103097h.htm>). Eğer bu anekdot doğru ise Ahmet Yesevî'nin iyi bir Türkçü olduğunu ve millî kimliğin inşasında önemli rol oynadığını söyleyebiliriz, yok bu anekdot doğru değilse bile Ahmet Yesevî'nin hayatı boyunca Türklüğe ve İslam'a hizmetleri ile hikmetlerini Türkçe söylemesi onun iyi bir Türkçü ve millî kimliğin inşasında önemli rol oynadığının delilidir.

Sonuç

Sonuç olarak, Yesevî, Türk tarikatlarının kurucusudur. Daha doğrusu bütün Türk tarikatlarının kurucuları Hoca Ahmet Yesevî'nin ya öğrencileridir ya da onun ışığıyla aydınlanmış gönüller ve zekâlardır. Anadolu ve Balkanlarda millî kimliğin oluşmasında Ahmet Yesevî'nin ve onun öğrencilerinin büyük katkıları olmuştur. Türk dünyasının millî ve manevi birliğini sağlayan Ahmet Yesevî günümüzde dahi önemini korumaktadır. Tarihi Türk misyonerliğinin er-eren tipinin, şehit-gazilikle alperene dönüşmesi Türk misyoner tip ve teşkilatının çizgisinden sapmadan kendisini yeni şartlara uydurabilmesidir. Horasan erleri olarak ifade edilen ordu Türk Ata'dan beri Hakk'ın emrinde olan ordudur. Tanrı'nın kendine verdiği kutu onun kullarına hizmet için kullanmış, Anadolu'da. Balkanlarda dirlik, düzenlik, sevgi ve kardeşlik tohumlarını ekmiştir.

Unutmamak gerekir ki kişiliğimizin olgunlaşmasında Türk milletinin ortak değeri olan millî kimliğimizdir. Ona can suyu veren ise dini değerlerimiz, yani Ahmet Yesevî ve ona bağlı olan Horasan erenleridir.

KAYNAKLAR

- Âşık Paşaoğlu (2015), *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, (hızl. Hüseyin Nihal Atsız), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Banarlı, Nihat Sami (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt I, İstanbul: MEB.
- Bice, Hayati (2010), *Hoca Ahmet Yesevî Divan-ı Hikmet*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hakkulov, İbrahim (1995), *Ahmet Yesevî (Hikmetleri)*, (çev. Erhan Sezai, Toplu), İstanbul: MEB.
- <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hoca-ahmed-Yesevî-turk-cografyasinin-manevi-mimari-103097h.htm>
- Kabaklı, Ahmet (1991), *Yunus Emre*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Kabaklı, Ahmet (1994), *Türk Edebiyatı*, Cilt II, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Kalafat, Yaşar (2008), "Ahmet Yesevî'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erenleri II", *Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan*, Ankara: Berikan Yayınları, s. 285-293.
- Köprülü, Fuat (1991), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Özdemir, Hikmet (2009), "Türlere İslamın Yolunu Açtı: Hoca Ahmet Yesevî", *Dil ve Edebiyat*, Sayı 6, Haziran, s. 18-25.
- Parlak, Lütfi (2016), "Edebiyat ve Millî Kimlik", *Bizim Külliye*, Sayı 69, Eylül-Ekim-Kasım, s. 49-51.

Giriş

Tarihin her döneminde, bazı zümreler, çeşitli sebeplerle özel kisvelere bürünmüşlerdir. Bu zümrelerden biri olarak Mevlevîlerin de zaman içinde ayırt edici bir kıyafete büründükleri görülür. Mevlânâ'nın yaşadığı sürece kendi bağlılarına belli bir kisveyi mecbur tutmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte ilk dönem Mevlevîlerinin belli bir kiske içinde olduklarını da bilinmektedir. İlk Mevlevîler giyinişte Selçukî giyim tarzlarını da benimserken kısmen Mevlânâ'yı taklit etmişlerdir. Sonraki Mevlevî dervişlerinin kıyafeti tamamıyla Mevlânâ'nın kıyafeti değilse de onun veya etrafındaki giyim tarzlarından bir kısmına benzediği muhakkaktır (Duru, 2007/3: 119–140).

15. ve 16. yüzyıl Mevlevî şairlerinin şiirlerinde, diğer Mevlevî ıstılahlarının yanı sıra “sikke, külâh, tâc, taylesân, elif hatlı külâh, hırka, nemed, kuşak” yoğun olmamakla birlikte kullanılmaya başlanır. “Mevlevîlerin elbiseleri, bu elbiselerin ifade ettiği özellikler, Mevlevî şairlerin ifadelerini zenginleştirmiştir.” (Ayan, 2002:92) Bu zenginlikte “sikke, külâh, arakiye” veya “istivâ” denilen başlığın yeri çok büyüktür. Zira Mevlevîlerin başlarına giydikleri keçeden yapılan ince, uzun, silindirik yapıdaki başlık, birçok şaire ilham kaynağı olmuş ve çok sayıda “külâh-ı Mevlevî” redifli şiirler yazılmıştır. Böylece Mevlevî külâhı, eski şiirimizin önemli bir metaforu hâline gelmiştir (Derman, 2006:434). “Külâh-ı Mevlevî” redifli şiir yazarlardan biri de Mehmed Eşref Efendi (1846–1912)'dir.

Mevlevî Kisvesi Olarak Külâh

Mevlevîlerin kültür zenginlikleri, olgun kişilikleri gibi kıyafetleri de son derece takdir gören bir gelenek, bir görenektir. Mevlevîlikte kıyafete “kiske” denir. Sahibinin gönül zenginliğini, ruh inceliğini yansıtan asil, onurlu tavır ve yapısına uy-

gun bir görünüm sergileyen Mevlevî kisvesi, bazı kısımlardan oluşur. Bunların her birinin malzeme, dikim, şekil, renk ve kullanım biçiminin kuralı, anlamı ve sembolize ettiği bir düşünce vardır. Hepsinin ilham kaynağı sünnet-i şeriftir. İlk Mevlevîler, Orta Asya Türk kıyafet geleneğinin izleri de taşıyarak Mevlânâ'nın giyim tarzına, Selçuklu kıyafetine uygun elbiseler giyerlerdi. Son asır Mevlevîlerinin kıyafet tarzında da bu otantik özellikler görülür.

Her zümrenin kendilerini belirleyen bir simgesinin olması tabii olduğu gibi, İslam ümmetinin en hayırlılarının simgesi de Mevlânâ'nın sikkesidir. Dervişler, sikkeyi bin bir günlük matbah hizmetinden sonra giyme şerefine kavuşurlar. Mevlâna ve ona intisap edenler, sünnete uygun olarak başlıklarına destar sararlardı. Mevlâna, koyu duman renkli, sarıklı veya sarıksız külâh giyerdi. Külâh (küleh) veya sikke, devetüyü renginde yahut daha açık, nadiren de beyaz ve şeker renk olan; keçeden yapılmış sivri, düz tepeli uzun başlıktır (Abdülaziz, 1995:225). Külâhın başa giyilen yeri (ağzı), tepesinden biraz daha genişçe, bir karış üç parmak boyunda, dövme keçeden yapılan bir başlıktır. Külâh, iç içe iki külâhtan yapılır. İlk sikkelerin tepeleri sivriyken, sonradan daha düz yapılmaya başlanır. Sikkeler, ağızdan tepeye doğru çıkıldıkça yassılaştır. Mevlevîler kendi aralarında bu serpuşa, “fâhir” de derler (Duru, 1952: 144). Yaygın olmakla beraber, başka tarikat ehli tarafından tercih edilen “tâc” tabiri de görülür.

Külâh Üzerine Tasavvur ve Benzetmeler

Klâsik Türk edebiyatı şairleri özellikle de Mevlevî şairler, Mevlevîliği veya genel anlamda tasavvufu ifade edebilmek için Mevlevî külâhından hareketle oluşturulan zengin istiâre zemininden faydalanmışlardır. Mevlevî şairler, şiirlerinde Mevlevî külâhını maddî varlıklardan mimarî yapılara, kuşlardan bitkilere kadar geniş yelpazedeki benzet-

melerle ele almışlardır.

Külâh, şekliyle ibret veya irfan gözünün “dürbün”dür. “Elif”e benzeyen şekliyle Allah’ın birliğini ve tevhid sırrını gösteren “şahadet parmağı” gibidir. Boyu “elif”, kenarları da “hâ” harfine benzeyen külâh, gönüldeki “âh”a işarettir. Külâh, sırlar amberinin veya muhabbet öd ağacının tütsülendiği bir buhurdur.

Külâh, bir çadırdır, saadet güneşinin gölgesidir. Külâh, ay veya güneş etrafında peyda olan nuranî daire “hâle”, hayret kandilinin baş aşağı (ser-nigûn) çevrilmiş biçimidir. Külâh, cennet kuşu “tavus”un yumurtasıdır, başına konduğu kişiyi, mana ikliminin şâhı yapan Hümâ kuşudur.

Mevlevî’nin başındaki minareye benzeyen külâh, altında bir mabedin habercisidir. Külâh, Mevlevî’yi mâsivâyâ meyletmekten alıkoyan, onun ibadetine hâle getirmesini engelleyen bir sütredir. Külâh, kanâat Kâf’ının zirvesi veya hakikat servisinin tepesi, hakikat binasının çatısıdır. Külâh, gönül nûru mumunun parıltısını, koruyan ve muhafaza bir hikmet/vahdet/irâde fânusudur. Külâh; başı arşa dek yükselmiş, âriflerin binlercesini altında barındıran bir binanın kubbesidir.

Külâh, içinde vuslat sırlarını saklayan geniş bir “küp”tür, giyeni, pişmemişleri dönüştüren ve saâdete erdiren bir pota veya içinde yücelik kimyasının işlendiği bir maden ocağıdır. Külâh, kudret ve güç veren, sultanların ve güneşin tâcından yüzlerce defa daha yüksek olan bir saâdet tâcıdır, başa giyilmesi sebebiyle miğfere benzetilir.

Külâh hem renk hem de şekli benzeyişi ile “altın tas” ve “kâse”ye benzer, içinde şefâat nûru dolu içki kadehidir. Külâh baş aşağı çevrilmiş haliyle susamışların susuzluğunu gideren mana kuyusudur. Nurdan bir sade olan külâh, renk ve şekil benzerliğiyle “lâle”dir, baş aşağı gelmiş bir “üzüm salkımı”dır.

Mehmed Eşref Efendi’nin “Külâh-ı Mevlevî” Şiiri

Karşılaşılan çeşitli olaylara, durumlara biraz mizah çeşnisi katma eğiliminde olan Türk milleti, mizahın bir boyutu olan hicvin temsilcilerini sevmiş ve takdir edilmiştir. Türk hiciv edebiyatının önde gelen isimlerinden “Şair Eşref” adıyla 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında tanınan Mehmed Eşref Efendi (1846–1912), döneminin aksaklık ve dengesizliklerini ortaya koyarak hicivde doğru sözü, şiir sanatının özünü teşkil eden bir şahsiyettir. Şiirleri, fıkraları hatta sözleri birer tecrübe vesikası olarak dillerde dolaşıp günümüze kadar gelen Şair Eşref’i, Türk edebiyatında hiciv şairi olarak tanınmakla beraber Nef’î (1572-1635), Surûrî (1751-1813), Kânî (1712-1792) gibi hiciv ustalarıyla karşılaştıranlar, Şair Eşref’in hicivdeki farklılığına işaret ederler.

Büyük ölçüde klâsik edebiyata bağlı kalırken muhteva ve üslûp açısından tabîî, gösterişsiz bir anlatıma sahip oluşuyla gelenekten ayrılma şair Eşref’in en önemli yönüdür. Eşref, dönemini ve sosyal konuları ele alışıyla geleneksel divan hicvinden ayrılarak yeni fikirler istikametinde yazar. Sade dili ve hicvindeki korkusuzluk, fütursuzluk onun üslûbunun, sanatını özelliklerindedir.

“Defter-i Amâl veya İtirâf-ı Cürm” manzumesinin onuncu bendinde

*Bulundum tekkelerde bazı ben de âh u vâh ettim
Verip bâd-ı hevâyâ ömrümü mahv u tebâh ettim
Külâh giydim Amr’dan ben dahi Zeyd’e külâh
ettim*

*Benim cürmüm büyüktür benzemem her bir
günehkâre*

Şefî’ül-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre (Çağın, 2007:284-285)

diyen Şair Eşref, dinî ve siyâsî gruplardan pek çok arkadaşı olmasına rağmen hiçbir zaman tam anlamıyla bir topluluğun üyesi olmamış, girdiği tekkelerde uzun süre duramamıştır. Ancak özellik-

le Kırkağaç ve Gördes Kaymakamlıkları sırasında İzmir'deki kültür muhitiyle sıkı ilişkiler içerisinde bulunur. Eşref, bu sırada İzmir Mevlevihanesinin kültür ortamında yer alan kişilerden biridir. Nitekim Mevlevihane şeyhi Nureddin Efendi'nin emriyle Cemal Efendi'den ders alarak kısa zamanda vezin ve kafiye öğrenip gazeller yazan Neyzen Tevfik, "Terceme-i Hâlim" adlı uzun şiirinde, İzmir Mevlevihanesinde aralarına girdiği büyük insanların içinde Eşref'in de bulunduğunu şöyle dile getirir (Ada,1949; 200-233):

*Peyimde mâzî-i ekdâr önümde âtî-i gam
Şu hâle bak medet ey çâre-sâz-ı kalb-i elem
Deyip de elsiz ayaksız düşünce Dergâh'a
Göründü pîr-i tarîkat hemen bu güm-râha
.....
Tanıştı bir çok e'âzımla şimdi İzmir'de
Bulundu hayli zaman meclis-i ekâbirde
Cenâb-ı Eşref'e Abdülhalim Menduh'a
Şekîb'e Hakki'ya Nevzâd'a âh Ruhî Baba*

Divan şairlerinden ve özellikle de Mevlâna ve Şeyh Galip'ten çok etkilenerek şiirler yazan İzmir Mevlevihanesi şeyhi Nureddin Efendi'nin şiirleri arasında "külâh-ı Mevlevî" redifli şiiri, sevilir ve benzerleri yazılır. Âhenk gazetesinin 5366 numaralı ve 20 Şubat 1329/1914 tarihli nüshasındaki yazıda; "külâh-ı Mevlevî" ser-levhasıyla yazılacak şiirlerin kendisi tarafından bastırılıp yayımlanacağını duyuran Şeyh Nureddin Efendi, Şair Eşref, Tokadîzâde Şekîp, Abdülhalim Memduh, Mansûrîzâde Said gibi şairlerin beyitlerini örnek olarak ekler. Âhenk gazetesinin 5371 numaralı ve 26 Şubat 1329/1914 tarihli nüshasında "külâh-ı Mevlevî" redifli şiirlerin matbaaya gönderilmeye başlandığı belirtilir (Şenel, 2006:434).

Daha çok hiciv yönüyle dikkat çekmesine rağmen, "Külâh-ı Mevlevî" redifli şiirlerden biri de Şair Eşref'in şiiridir. Esasen şairlerin Mevlevî olup

olmamaları, onları Mevlevîlikle ilgili şiir yazmalarında önemli olmamıştır. Ömrünün büyük kısmını Mevlevihânedeki geçiren Fasih Dede, Mevlâna hakkında hiçbir kaside yazmamışken Nef'î, Nabî gibi Mevlevîlikle ilgisi olmayan şairler, ona olan hayranlıklarını ifade eden şiirler yazmışlardır.

Genellikle lirik konuların formu olarak râğbet gören gazel formu, 18. yüzyıldan sonra eski önem ve güzelliğini kaybeder. Gazellerinde muhteva olarak sırasıyla lirik duyguları, hicvi ve hikemî konuları işleyen Eşref'in kitaplarına girmemiş şiirlerinden biri olan "Külâh-ı Mevlevî" redifli şiiri (Huyugüzel – Çağın, 2006:465), dinî konulu bir şiirdir.

Şiir, klâsik gazel formunda yazılmıştır. Anlatım bakımından "külâh-ı Mevlevî", şiirin hareket noktasını oluşturduğu şiirde, benzetmeye dayalı anlatım yolu hâkimdir.

*Nüsha-i kübrâya zînettir külâh-ı Mevlevî
Âlem-i ekberde heybettir külâh-ı Mevlevî
"Mevlevî külâhı, bütün âlemin süsü, tazim duygusu içindeki görünüşüdür."*

Külâh, bütün âlemin süsü olunca, şair, başka süs ve saltanat istemez. Bilir ki Mevlevî külâhı, en mukaddes devlet tâcıdır. Bu tâç, sultanların ve güneşin daha yüksektir (Çıpan, 1991; 291).

*İstemem Allâh bilir ben başka zîb ü saltanat
En mukaddes tâc-ı devlettir külâh-ı Mevlevî
"Allah bilir, ben başka süs ve hükümlerlik istemem (çünkü) Mevlevî külâhı, en kutsal devlet tacıdır."*

Tarikat ehli tarafından tercih edilen "tâç" tabirini, Şair Eşref de gazelinde tercih ederek Mevlevî külâhını en kutsal hükümlerlik, güç, kuvvet tacı olarak nitelemiştir. Böylece diğer Mevlevî şairlerde de görülen benzetme geleneğini sürdürmüştür.

Başında Mevlevî külâhı olan, dünya saltanatını hem de tecrit mülkünün tahtında oturma hakkına sahiptir (Çıpan, 2002; 57). Böyle bir tâcı başında taşımakla Mevlânâ'dan yâdigâr kalan zîneti de baş

üstünde tutmuş olur. Külâh, onu giyenin başında yanı en zirve noktasında bulunur. Külâhın yüksek oluşu onu başında taşıyanı pişirir, ona sadece şeref verir; şairi dalkavuk etmez.

Başında Mevlevî külâhı taşıyan kimse için, o külâh, bir devlet tacıdır. Ma'nen bir taç olarak düşünülen külâh, aynı zamanda başında taşındığı kişiye maddî saltanatı da sağladığına dair olaylar rivayetle edilir (Uzluk, 1941:2-3). Sâkıp Dede'nin "Sefîne"sinde "Padişahlara sikke, şehzâdelere arakiye tekbir edilmiş. Sultan İbrahim'e rûhî hastalığının ma'nen tedavisine yardım edeceği düşüncesiyle Konya'da Çelebi'ye, sikkenin kendisine değil, henüz yedi yaşında bulunan şehzade Sultan Mehmed'e tekbirini irade eyler. Çelebi, bu emri, garip görmekle beraber, sikkeyi şehzadenin başına giydirir. Memleketine doğru yola çıkar. Yol-da, maiyetinde bulunup sır saklayan bendelerine, saltanatın İbrahim Han'da son bulacağını anlatır. Akşehir'e geldiklerinde sözü doğru çıkar; İbrahim tahttan indirilip, yerine Sultan Mehmed geçirilir." dediğini aktarır.

Şair Eşref de söz konusu gazelinde, Mevlevî külâhından başka bir süs ve saltanat istememiştir. "İstemem Allah bilir" ifadesiyle şair, gazellerinde öncelikle ele aldığı konu olarak kendi iç dünyasını ifade eder. "Dalkavuk olmaz" deyişi, şairin mizaha yatkın mizacının bir yansımasıdır.

*Dalkavuk olmaz deden, serpûşu yüksek olsa da
İzzet-i nefse işârettir külâh-ı Mevlevî*

"Başına giydiği başlık yüksek olsa da deden soytarılık eden kimse değildir, (aksine) Mevlevî külâhı, bir şeref belirtisidir."

Şair, külâhı, Hakk'a ermede bir rehberine benzetir. Külâh, Hakk'a erenler için vazgeçilmezdir ve sevgiliye kavuşmanın yol gösterendir.

*Eşrefâ Hakka erenler iktisâ eyler onu
Vuslat-ı kurb delâlettir külâh-ı Mevlevî*

"Ey Eşref! Hakka erenler onu (külâhı) vazgeçilmez görürler (çünkü) Mevlevî külâhı, yakınlığa kavuşmanın rehberidir."

Sonuç olarak özellikle şairler, "veli" olarak görülen şahsiyetlerin hemen hemen her şeylerinin kutsal olarak değerlendirilmesi çerçevesinde,

Mevlâna ile ilgili duygu ve düşüncelerini dillendirirken Mevlevî kisveleri de aynı derecede kutsiyet kazanmıştır. Mevlânâ sonrası, şekillenmeye başlayan Mevlevî kisvesi, Mevlevî şâirlere, kullanmış oldukları klâsik şiir malzemelerinin yanı sıra, farklı ve zengin şiir malzemeleri de kazandırmıştır. Mevlevî şairler, Mevlevî kisvesinin unsurlarını, farklı tasavvurlarla ve edebî sanatlarla şiirlerine konu etmişlerdir. Böylece, Mevlânâ ve Mevlevîlik vasfında yazılan ilk şiirlerden itibaren "külâh"ın da şiirlerde yer aldığı görülür. Başlangıçta simge karşılığı gösterilen külâh, daha sonra kaleme alınan şiirlerde, farklı edebî sanatlarla ve nesnelere kıyaslanıp yüceltilmiş, benzeyenleri içindeki seçkin konumu öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey (1995), Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, (hzl. K. Arısan, D. Arısan Günay) C. I, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul.
- Ada, İhsan (1949), Neyzen Tefvik, Azâb-ı Mukaddes, İstanbul.
- Ayan, Hüseyin, "Mevlevîlerce Kutsal Sayılan Kişi, Yer, Eşyâ, Âyinlere Ait Şiirler", Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001, Manisa Mevlevîhanesi) Yayına hazırlayan: Emrehan Kühey, Manisa, 2002
- Çağın, Şerife (2007), Bir Hiciv Ustası Şair Eşref, İstanbul.
- Çıpan, Mustafa (2002), Divâne Mehmed Çelebi, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya.
- Çıpan, Mustafa (1991), Fasîh Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni, Konya.
- Derman, M. Uğur, "Mevlevîlik ve Hat Sanatı", Manisa- lı Şairlerin Âhenk Gazetesinde Neşredilen Külâh-ı Mevlevî Redifli Şiirleri", Uluslararası Mevlâna Mesnevi Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2005) Manisa, Yayına Hazırlayan: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa 2006
- Duru, M. Celal (1952), Tarihî Simalardan Mevlânâ, İstanbul.
- Duru, Necip Fazıl, "Şairin Muhayyilesinde Mevlevî Kisvesi, Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Mevlâna Özel Sayısı, 2007/3, s.119-140
- Huyugüzel, Ömer Faruk-Çağın, Şerife (2006), Eşref Bütün Eserleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Uzluk, F. Nafiz (1941), Divan-ı Sultan Veled, Uzluk Basımevi, İstanbul.
- Ünal Şenel (2006), "Manisalı Şairlerin Âhenk Gazetesinde Neşredilen Külâh-ı Mevlevî Şiirler" Uluslararası Mevlâna Mesnevi Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2005) Manisa, Yayına Hazırlayan: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa 2006.

Giriş

Halen üzerinde yaşamakta olduğumuz Türkiye Cumhuriyeti coğrafyasının doğal uzantıları olan Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar bölgeleri tarihte ve günümüzde dillerin, kültürlerin, edebiyatların iç içe girdiği, dilbilim açısından da laboratuvar olarak kabul edebileceğimiz alanlardır. Klasik edebiyatımızda bu durumun etkilerini, sonuçlarını açıkça görebiliyoruz. Bilindiği üzere tarihte divan şairlerimiz ana dilleri Türkçe dışında bir Arap şairi, bir Fars şairi ustalığında şiirler de yazmışlar, divanlarını üç dilde oluşturmuşlardır. Bu noktada Türk oldukları halde eserlerini doğrudan Farsça yazan Mevlana ve Genceli Nizami'yi de burada anmak gerek. Benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu zamanında Bosna Hersek'te Boşnak şairleri de şiirlerini Türkçe yazmışlardır(1). Balkanlar dahil, 20. yüzyılda oluşan Türk Dünyası Edebiyatı coğrafyasına bu açıdan baktığımızda Türk şair ve yazarlarının değişik gerekçelerle Rusça, Bulgarca, İngilizce, Almanca, Farsça, Romence, İbranice, Makedonca, Arnavutça, Sırpça, Hırvatça vb. dillerde yazdıklarını ve bu dillerde kitaplarının neşredildiğini görmekteyiz. Balkanlar coğrafyasına ayrıntılı olarak geçmeden bu açıdan bazı örnekleri hatırlatmakta yarar vardır: İran'da (Güney Azerbaycan'da) önce Farsça sonra Türkçe yazan Şehriyar; Kırgızistan'da önce Kırgızca sonra Rusça yazan Cengiz Aytmatov; KKTC'de önce Türkçe sonra İngilizce yazan Osman Türkay ve Almanya'da önce Türkçe sonra Almanca yazan Akif Pirinççi akla gelen ilk şair ve yazarlardır.

Bu çalışmamızda Balkan Türk şairlerinin başka dillere çevrilmiş şiirleri, başka dillere çevrilmiş kitapları ve başka dillerde yayınlanmış antolojilerinden örnekler ele alınacaktır.

Balkan Türk şairlerinin şiirlerinin Balkan dilleri dışındaki dillere de değişik vesilelerle çevrildiğini ve bu çevirilerin yayınlandığını öncelikle be-

lirtmek gerekiyor. "KIBATEK Uluslararası Çeviri Şiiri Antolojisi" adlı kitapta Balkan Türk şairlerinin İngilizce, Rusça, Lehçe, İspanyolca, Macarca ve Korece'ye çevrildiğini; yine aynı kitapta Balkan Türk şairlerinin Türk lehçelerinden (şivelerinden) Özbek ve Azeri Türkçelerine de aktarıldığını görüyoruz(2). Şimdi esas konumuz çerçevesinde Balkan ülkelerinden ayrıntılı bilgilere geçebiliriz:

1. BULGARİSTAN

Balkanlarda en yoğun Türk nüfus bulunduğu gibi Bulgaristan'dadır. Bu çerçevede edebiyat çalışmaları açısından da ilk olarak bu ülkeyi konumuz açısından ele almak uygun olacaktır.

a) Türkçe ve Bulgarca Şiirleri ile Ön Plana Çıkan Şairler:

Naci FERHADOV: Şiirlerini Türkçe ve Bulgarca yazmıştır. Bu çalışmaları "Rodoplardan Tuna'ya Bulgaristan Türk Şairlerinin Külliyyatı", 1974, Narodna Mladej-Halk Gençliği Yayınları, adlı eserde yayınlanmıştır.

Abmet EMİNOV: Bulgarca, Makedonca ve Romence yayınlanan kitapları ile dikkati çekmiştir.

"Yağmur Duası/ Moleben za dijd, 2004, Bulgarca"

"Yankının Yankısı/Eho na ehoto, 2008, Makedonca"

"Kar ve Kül/ Jar şi spinte, 2010, Romence"

"Yangın Defteri/ Ognena Kiniga, 2010, Bulgarca"

"Yola Çıkmadan Önce/ Predi da trigneş, 2010, Bulgarca"

Şaban MAHMUDOV: 1972 yılında Razgrad'ta "Yabancı Değilim" adlı Bulgarca şiir kitabı çıktı. Bu kitabı ile ilgili Bulgarca kritikler yayınlandı. 1974 yılında "Deliorman Kurtuluş Şiir Ödülü"nü aldı. 1984 Bulgar Yazarlar Birliği'nin özgürlük konulu şiir yarışmasında jüri özel ödülünü aldı. 2009 yılında Bulgaristan'da Razgard Kültür Faali-

yetleri İşçileri Birliği ve Bulgar Yazarlar Birliği Razgard Kolu, Şaban Mahmudov için “Hüznün Elçileri” adlı Bulgarca bir saygı kitabı yayınladılar(3). Bu girişim alanında ilk kez yapılan bir uygulama olmuştur. Bu saygı kitabıyla birlikte şaire Nicola İkonomov ödülü de takdim edildi. Bu saygı kitabında Şaban Mahmudov’un şiirlerinin Bulgarcası, KKTC’li şairlerin (Mehmet Kansu, Neriman Cahit, Ayşen Dağlı) şiirlerinin Bulgarca’ya çevirileri ayrıca Zdravko Kisov, Hristo Raycevski, İvan Doynov ve Penü Stoyonov’un Şaban Mahmudov için saygı şiirleri yer almıştır.

b) Bulgaristan’da Asimile Amaçlı Çeviriler ve Bir Antoloji:

1980 yılında Varna’da yayınlanan “Bulgar Kadınının Şiirsel Ufku” adlı antoloji konumuz açısından ilginç bir çalışmadır. Bu çalışmada Todur Jivkov döneminin “Bulgarlaştırma” politikasının ilk uygulamalarından biri karşımıza çıkıyor. Bu politikaya alet olan isimlerden Hasan Karahüseyinov’un “Anamın Elleri” ve “Anamın Hatırasına”na başlıklı şiirlerini Bulgarca yazdığını (daha doğrusu kendisine Bulgarca yazdırıldığını) görüyoruz. Burada Bulgaristan’daki Türk şairlerine bir tuzak kurulmuştu. Antolojide Nebiye İbrahimova “Sahilde”, Ali Boncukov “Kooperatif Kadının Görüntüsü, İnci Güzelliği», Şaban Mahmudov “Senin Yanında Yürüyorum, Kendimi Yeniden Yaratıyorum” başlıklı şiirleriyle yer alıyorlar. Bu şiirler Türkçe yazılmıştır. Bulgaristan yönetiminin emriyle Mehmet Karahüseyinov (Hasan Karahüseyinov’un oğlu) tarafından Bulgarca’ya çevrilerek antolojide yer aldılar. Çevirmen daha sonra giderek yoğunlaşan asimile politikasına tepki olarak intihar edecektir.

2. KOSOVA:

Balkanların en genç cumhuriyeti Kosova’da konumuz açısından ayrıntılar şöyledir:

Fahriye Çerkez, Agim Rifat Yeşeren ilk şiirlerini Sırp Hırvatça yazmışlardır.

İskender Muzbeg Balkan dillerinden Romence’ye, Zeynel Beksaç Sırpça’ya, Taner Güçlütürk Bulgarca’ya KIBATEK çalışmaları

çerçevesinde çevrilmişlerdir.

1974 yılında Priştine’de “Beyaz Eller” adlı Kosova Türk Şiir Antolojisi Sırpça olarak yayınlanmıştır. Bu antolojide amaç asimilasyon değil; o dönemde Yugoslavya’yı oluşturan halklara eşit davranıldığını kanıtlamak şeklindedir.

Kosova’da bireysel çeviri kitaplarına örnek olarak İskender Muzbeg’in Velika Oka (Büyük Göz), 1988, Sırp Hırvatça; Enver Baki’nin Kosovalı Genç Türk Şairler Antolojisi, Shiu i Kujtimeve + Fshehta / Gizli Anılar Yağmuru, 1990, Sırpça kitaplarını hatırlamak gerekir.

Hasan MERCAN: Kosova Türkleri’nin velud şair-yazarı Hasan Mercan, Balkan dilleri açısından da üzerinde ilk durulması gereken imzadır. Yoğun kitapları arasında konumuz açısından ön plana çıkanlar şöyledir:

Mümin / Çocuk Şiirleri, Türkçe-Makedonca, 1968, Üsküp.

Dağ Gelini / Şiirler, Türkçe-Makedonca 1970, Üsküp (Aynı kitap 1980 yılında Priştine’de Arnavutça yayınlanmıştır.)

Resimlerde Dünya, şiirler, Türkçe-Makedonca, 1974, Üsküp.

Mermere Kazılanlar, Şiirler, Türkçe-Makedonca, 1975, Üsküp.

Çağyel, Şiirler, Sırp Hırvatça, 1976, Novisad.

Fahriye ÇERKEZ: 1929 yılında Mitroviça’da doğdu. Türkçe eğitim görebilme imkânına sahip değildi. Şiire büyük bir tutkusu ve yeteneği vardı. İlk şiirlerini Sırpça yazdı. 1984 yılında ilk şiir kitabı «Praştanja» (Bağışlamalar) adıyla Sırpça ve Arnavutça yayınlandı. Necati Zekeriya bu şiirleri Türkçeye çevirdi ve 1987 yılında “Sevdadır Her İşin Başı” adıyla yayınladı. 1991 yılında yine Necati Zekeriya çevirileri ile “Sevdaya Koşanlar” adlı ikinci kitabı yayınlandı.

Arif BOZACI: 1994 yılında Priştine’de doğdu. Yüksek Pedagoji Okulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. O dönemde Yugoslavya’yı oluşturan tüm toplulukların dillerine çevrilmiş bir

Türk şairi olarak öne çıkmıştır. Sırp-Hırvat, Sloven, Arnavut, Makedon, Slovak dillerine çevrildi. Barış Kuşu, 1975 (Çocuk Şiirleri) ve İlkyaz Sürgünü 1982 başlıklı kitapları vardır.

3. ROMANYA:

Konumuz açısından Romanya'da kuşkusuz Fatma Sadak (Sadık) ismi ön plana çıkıyor. Şiire, edebiyata Romence başladı. Türkçesini edebiyat için yeterli görmedi. 1988 yılında "Papatya Tebesümü İçin Türkü /Cintec Pentru Surisul Papadie" Bükreş'te yayınlandı. Şair, Romencede büyük ilgi gördü, meşhur oldu. Kendisiyle KIBATEK olarak iletişime geçtiğimizde Romence yazmaya devam etmesini ama ana dili Türkçede yazmayı da denemesini önerdik. "Oyun Işığı Altında" adlı Türkçe kitabı 1999 yılında yayınlandı ve bu kitaptaki "Dilim Dilim" ve "Güzelmış Türkçe Şiir Yazmak" başlıklı şiirleri ile dikkat çekti.

4. YUNANİSTAN:

Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yaşayan ve yazan Türk şairleri arasında bireysel bazı şiir çevirileri olmuştur. İbrahim Baltalı, Ercan Caneri, Fusun Süka gibi Batı Trakya Türk şairlerinin şiirleri Bulgarca ve Romence'ye çevrilmiştir. Ancak Türk şairlerinin doğrudan Yunanca yazması, kitap yayınlaması 2008 yılında Dr. Hasan Ahmet'le görülmüştür. Şair «Ömür Boyu Muhalefet» kitabını Yunanca ve Türkçe ayrı ayrı kitap hâlinde yayınlamıştır. Kitap boyutunda ikinci çalışma Dr. Hasan Ahmet'in kızı Şefaahat Ahmet'e ait "Sadece Bir Yıldız" adlı çalışmadır. Kitap, Gümölcine'de yazıldı ve 2012 yılında İzmir'de basıldı. Fusun Süka'nın Gümölcine'de Türkçe yayınlanan "Haykırış" adlı şiir kitabı aynı yıl Yunancaya da çevrilerek kitap boyutunda yayınlanmıştır.

Batı Trakya Türklerinin bu çabaları Yunanistan'da sadece Türklere değil, Yunanlılara da duygu ve problemlerin aktarılması düşüncesi ile ilgilidir. Gümölcine'de yayınlanan Paratiris gazetesinde Batı Trakya Türk şairlerinin zaman zaman Yunancaya çevrilmiş şiirlerinin yayınlanması bu noktada belirtilmesi gerekli bir diğer ayrıntıdır.

5. MAKEDONYA:

Makedonya Türk şairlerinin Makedonca başta olmak üzere diğer Balkan dilleriyle ilişkileri açısından kronolojik olarak şu bilgilere ulaşabiliyoruz:

İlhami Emin ilk şiirlerini Makedonca yazmıştır. İlk iki şiir kitabı da Makedonca'dır. 1955 «Zivat Pee i Plaçe (Şarkı Söyleyen ve Ağlayan Hayat) 1957, "Denonokie" (Günlü Geceli) 1965, "Taş Ötesi", 1974 "Gülçiçekhane" Türkçe-Makedonca yayınlandı. Aradaki çalışmaları atlarsak 2009 yılında yine Türkçe-Makedonca yayınlanan "Gülkaya"yı ele almak gerekir.

Necati Zekeriyâ'nın 1977 tarihli Priştine'de yayınlanan "Lorca Soyutlaması" adlı kitabı aynı yıl "Varijacii za Lorca" adıyla Makedonca yayınlandı. Aynı şairin 34 Sone adlı kitabı da Makedoncaya çevrildi, kitap olarak basıldı.

Şükrü Ramo tüm Balkan dillerine çevrilen bir şairdir. "Toj Covekot" 1978, "Ogan i voshit" 1983, "Sakano Cvece" 1985 yıllarında çıkan Makedonca kitaplarıdır.

Esad Bayrami Türkçeden çok Makedonca yazması ile dikkat çekti. Bukvar v srce (Yüreğimdeki Alfabe), Jasi carsija (Ben ve Çarşı), Deteto vo godini (Yaşlı Çocuk), Bazdarina (Ölçme Parası) önemli kitaplarıdır.

Fahri Ali'nin seçme şiirleri Ostrata strela na slobotada (Özgürlüğün Sivri Oku) adıyla 1984 yılında Makedonca yayınlandı. Suat Engüllü'nün Let kon sinevite (Mavilere Uçuş) adlı kitabı 1989 yılında Üsküp'te Makedonca yayınlandı. Ayrıca İlhami Emin ve Zeynep Hüseyin'in şiirleri Romence ve Bulgarcaya çevrildi.

6. SLOVENYA:

Balkanların en genç ve küçük ülkelerinden Slovenya'da konumuz açısından da sevindirici gelişmeler görülmeye başlamıştır. Bu ülkede Türk azınlığının olmadığını ve önemli bir Türkoloji kürsüsü bulunmadığını da hatırlamak gerekir. Bununla birlikte 2011 yılında Ljubljana'da yayınlanan "İstanbul Türküsü" başlıklı antoloji önemlidir. Bu antolojinin oluşumunda Boşnak Türkologlar Fe-

him Nametak ve Doç. Dr. Alena Catovic'in büyük emeğinden bahsetmek gerekir. Burada önemli olan bu küçük Balkan ülkesinde böylesi çalışmaların yayınlanmaya başlamasıdır(6).

7. Ana Dili Başka Olan Balkan Şairlerinin Türkçe Şiirleri

Balkanlarda kendisi Türk olmadığı, ana dili Türkçe olmadığı hâlde Türkçe şiir yazan Romanyalı, Makedonyalı ve Yunan şairler de vardır. Bunlara da kısaca değinmekte yarar vardır:

Spartalı Dimitros:

“Şu dünyanın yollarında

Geziniyoruz hepimiz

Gidiyoruz aynı toprağa

Kimi erken geç kimimiz” (Şafak, S: 16, Haziran 1996)

Elizabet Konesko: Makedon, Türkçe şiirler yazıyor.

İon Arion: Bükreş Üniversitesi, Türkçe Filoloji Mezunlu. (Türk Edebiyatı, S:203, Eylül 1990, İstanbul) Bir Hediye Gibi Ömrümüz, Yüreğimde Bir Bayrak Dalgalanmakta, Zekamıza Bilgelik Kaynağı başlıklı Türkçe üç şiir kitabı var.

Lidia Cheriliuc: Ana dili Romence, yazı dili Romence. În iubire Tu (Aşkın İçinde Sen) adlı şiir kitabı 2007 yılında Romanya'da yayınlandı. Zakkum, Aşkın Gizil Sureti, Elimi Tut ki Kalbim Üşümesin adlarında Türkçe şiir kitapları İzmir'de yayınlanmıştır.

Sonuç

20. yüzyıl Türk şiirinin önemli ve geleneksel sahalarından biri olan Balkanlardaki Türk şiiri öncelikle kendi öz varlığı ile önem arz etmektedir. Bu şiir geleneği ve gerçeğinin farklı sebeplerle tüm Balkan dillerine çevrildiğini, Balkan Türk şairlerinin ana dilleri Türkçe dışında diğer Balkan dillerinde ustaca kalem oynattıklarını eserler verdiklerini, Bulgaristan örneğinde olduğu gibi edebî ödüller aldıklarını görüyoruz. Bu çerçevede bu ça-

lışma sonucunda ulaştığımız somut verileri şöyle sıralayabiliriz:

a) Fahriye Çerkez, Fatma Sadak gibi şairlerimiz yaşadıkları ülkelerde yeterince Türkçe eğitim alamadıkları için kendilerini Türkçe ifade edemedikleri için şiirlerini Sırpça ve Romence yazmışlar, bu dillerde kitaplar yayınlamışlardır.

b) Bulgaristan coğrafyasında özellikle 1980-1989 arası dönemde Türk şairlerinin Bulgarca yazma hususu bir asimilasyon yöntemi olarak gündeme gelmiştir/getirilmiştir.

c) Eski Yugoslavya'da milletlerarası eşitlik prensibi doğrultusunda Türk şiirine duyulan saygı sonucu diğer Balkan dillerine çeviriler iyi niyetle yapılmış, kitaplaştırılmıştır.

d) Yunanistan'da sanat, edebiyat amaçlı değil; Batı Trakya probleminin Yunanlılara da anlatılarak kamuoyu oluşturulması amacıyla Yunanca yazmak, Yunanca kitap çıkarmak söz konusu olmuştur.

e) Makedonya'da İlhami Emin, Esat Bayrami, Batı Trakya'da Şefaat Ahmet, Bulgaristan'da Ahmet Eminov gibi şairlerde iki dillilik söz konusudur. Bu şairlerin iki dillilik açısından ayrıca ele alınması incelenmesi gerekir.

f) Türk azınlığının yaşanmadığı Slovenya gibi Balkan ülkelerinde Türk şiir antolojileri gibi kitapların yayınlanması olumlu bir gelişmedir.

KAYNAKÇA

1. GAKOVIÇ Sanja, “Çağdaş Boşnak Edebiyatı” “I. Uluslararası Kıbrıs Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu» 3-6 Mart 1998, Gazimağusa, KKTC, (Sempozyum kitabı s.70)
2. KALKAN Dr. Şaban M., KIBATEK Uluslararası Çeviri Şiiri Antolojisi, KIBATEK Yayınları No: 37, 2011, İzmir.
3. DOYNOV İvan (hızl.) Hüznün Elçileri, 2009, Razgard, Bulgaristan.
4. Bulgar Kadınının Şiirsel Ufku, 1980, Varna, Bulgaristan.
5. Beyaz Eller, (Kosova Türk Şiiri Antolojisi), 1974, Priştine, Yugoslavya.

Konuya çok popüler olan, bir türküyle başlamak istiyorum: Türkü: *Yeşil ördek gibi daldım göllere*. Yöresi; Sivas. Sabahattin Alpaslan'dan Osman Özdenkçi derlemiş, notaya almış. TRT, Türk Halk Müziği repertuvar sıra no.: 2363'tür. Sözler Pir Sultan Abdal'a aittir. Bu türkünün ikinci dörtlüğünün ilk iki dizesini bir grup sanatçı aşağıdaki gibi okunmaktadır: (TRT kayıtlarındaki ikinci dörtlüğün sözleri de böyledir.)

*Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni*

*Sevdiğim cemalin güneşim ayım
Seni seven âşık çeker ezvahı / ervahı
Getir el basayım kelimullahı
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven âşık çeker ezvahı

ilk dizedeki "ayım"la, ikinci dizedeki "ezvah"ı kafiye itibariyle uyumsuzdur. "Ezvah" diye bir kelime de sözlüklerde yoktur. Aynı dörtlüğün ilk iki dizesini diğer bir grup da: *Sevdiğim cemalin güneşim ayım / Seni seven âşık çeker ervahı* şeklinde okumaktadır. Bu okuyuşta da iki dize arasında kâfiye bozukluğu olduğu gibi, anlam bütünlüğü de yoktur. Bu söylenişle güfteden: *Sevdiğim yüzün güneşim ayım (Yüzün ay gibi güneş gibi) / Seni seven âşık çeker ruhları* şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Çünkü "ervah" ruhlar demektir. *Ayım* ile *ervahı* arasında anlam bütünlüğü olmadığı gibi kâfiye de tutmamaktadır. Her iki okuyuş da yanlıştır. Türkünün doğru sözleri aşağıdaki gibidir:

Sevdiğim semanın güneşi mahı / Seni seven âşık çekmez mi ahı.

Getir el basayım Kelimullahı / Ne sen beni unut ne de ben seni

Dörtlük bu hâliyle anlam ve kâfiye itibariyle bir bütünlük arz etmemektedir. Otantiginde ne *ezvah*, ne de *ervah* yoktur. Kaynaklarda sözler Deli

Derviş Feryadi ve Pir Sultan olarak kayıtlara geçmiştir. Şimdi ünlüler aynı dizeleri nasıl okumuşlar onları bir gözden geçirelim:

Müslüm Gürses¹ :

*Sevdiğim cemalim güneşim ayım
Seni seven âşık neylesin malı
Getir el basayım kelim Allah'ı
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Muazzez Ersoy²:

*Sevdiğim cemalim güneşim ayım
Seni seven âşık çeker bu kahrı³
Getir el basayım kelimullahı
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Müzeyyen Senar:

*Sevgili cemalem güneşim ayım
Seni seven âşık çeker ezharı
Getir el basayım kelimullahın
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Zeki Müren:

*Sevdiğim cemalim günüm mehtabım
Seni seven âşık çeker efganı
Getir el basayım kelim Allah'ı
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Şimdi günümüzde meşhur olmuş bir başka türküyü örnek vermek istiyorum. "Bugün bize pir geldi". Bu türkü için Ethem Ruhi Fırlalı *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik* kitabınının 354. sayfasında aynen şöyle diyor: "Zâkirler dededen destur isteyerek düva-za başlarlar.

*Bugün bize pir geldi
Gülleri taze geldi
Önü sıra Kamberi
Ali el Mürteza geldi*

1 <http://sarki.alternatifim.com>

2 <http://sarki.alternatifim.com>

3 Aynı sanatçı türküyü bir başka okuyuşunda: Seni seven âşık çeker ehvalım şeklinde okumakta.

*Padişahım karadan
Haktır bizi yaradan
Ben pirimden vazgeçmem
Bin yıl geçse aradan*

*Ali bizim şahımız
Kâbe Kiblegâhımız
Bedraştaki Muhammet
O bizim padişahımız
Bağlantı
Eyvallah şahım eyvallah
Hak leilabe illallah
Eyvallah pirim eyvallah
Adı güzeldir güzel şah*

Bu düvazın da 3. dörtlüğündeki “mıraç” sözcüğünü; “bedraş, epraş, mehraç” şeklinde okuyanlar vardır. Bedraşın da epraşın da hiç bir anlamı yoktur. Sözcüğün aslı “mıraç” tır.

Geçtiğimiz yıllarda dillerden düşmeyen Çorum dolaylarının güzel bir uzun havası vardı. “Gayrı dayanmam ben bu hasrete”. Türkü Çorum’dan Ali ihsan Erdoğan’dan TRT Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından bozlak olarak derlenmiş. Uzun hava repertuar sıra no.: 187’dir. Bu türkünün sözleri de yanlış okunmaktadır. Özellikle şu dörtlüğü:

*Sen gidersen kendim berdar ederim / Bülbül gül
dalına konmaz niderim*

*Elif Kaddin büker kement ederim / Ya beni de
götür ya sen de gitme*

“Bu türküyü okuyan şahıs KADD kelimesini bilmediği için, ona en yakın kelime olan KADR’i kullanıyor. Halbuki, KADR ile KADD’inin hiçbir ilgisi yoktur. Çorumlu Âşık Hüseyin’e ait olan bu şiirde, klâsik (divan) şiiriyle, halk şiirinin birleştiğini görüyoruz. Şair teşbih ve tenâsüp sanatını ustalıklı kullanıyor. Eski yazı bilenler hatırlayacaklardır: (He) harfinin yazılışı form olarak kemende benzer. Ayrıca Elif’i kadd’e yani boya posa; beli bükülmüş insanı da (He) harfine benzeterek, şair (elif) ve (he) harfleriyle bir “ah” yazmış olduğunu ifade etmeye çalışıyor. Yani sen gidersen âhü fîğan ederim, feryat ederim demiş oluyor. Zaten birinci mısradaki berdar ederim (Kendimi dâra çekerim, asarım) anlamı, söz konusu mısraa böyle bir mânâ gerektiğini açıkça gösteriyor.”

(B. Bilge Tokel Gazi, Üniversitesi Yayınları, Milli Kültür ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri-1985)

Görülüyor ki cehalet devletin her kademesine bağdaş kurmuş hiç de istifini bozmadan oturuyor. 65 milyona hitap eden ve de adına sanatçı dediğimiz zevat MİRAC’A - EPRAŞ, KADD’ine KADRİN, HASLET’E HASRET demeye devam ediyor.

Ülkemizdeki halk müziği sanatçılarının okuduğu türkülerin söz analizini yapmadıklarını daha önce belirtmiştik. Şu vereceğim örnek bahsettiğimiz konunun çok güzel bir kanıtıdır. Müziği Kâzım Birlik’e sözleri Karacaoğlan’a ait türkü formundaki bestenin ikinci dörtlüğünde sözler maalesef bazı sanatçılar tarafından:

*Şahinim var bazlarım var / Tel alışkın sazlarım
var*

Yâre gizli sözlerim var / Diyemiyom ele karşı

*Şahinim var kazlarım var / Tel alışkın sazlarım
var* diye okunmaktadır. Birinci mısradaki “kazlarım” değil “bazlarım” olacaktır. Şahinin dışisine baz denir. Alıcı bir kuştur. Türkü sözünde “şahin” geçince “bazı” bilmeyen halk müziği sanatçısı oraya kazı yakıştırmayı uygun bulmuştur.

Şimdi çok popüler olan ve Kırşehir de bozlak, Çukurova’da Afşar Bozlağı olarak bilinen bir uzun havadaki söz yanlışlığına bakalım: Türkü Muharrem Ertaştan, Nida Tüfekçi derlemiş, Şenel Önalda da notaya almıştır. TRT repertuar sıra no.: 208’dir. İkinci dörtlüğün sözlerini işi bilmeyenler aşağıdaki gibi okumaktadırlar:

Belimizde kılıcımız Kirmani / Taşa geçer mızrağımın dermanı

Devlet hakkımızda vermiş fermanı / Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dörtlüğünün birinci mısrasında Dadaloğlu: *Belimizde kılıcımız Kirmani* diyerek İran’daki Kirman şehri kılıcından bahsedilmektedir. Pekiyi “Taşa geçer mızrağımın dermanı” dizesindeki dermanla taşa geçmenin ne ilgisi olabilir. Elbette hiçbir ilgisi olamaz. Zira “temren” sözcüğü “derman” olarak kullanılmaktadır. Yanlıştır. Doğrusu aşağıdaki gibidir:

Belimizde kılıcımız Kirmani / Taşa geçer mızrağımın dermanı

rağımın temreni. Temren: mızrağın ucundaki sivri demirdir.

SEHER VAKTİ ÇALDIM YÂRİN KAPISINI

Bir başka söz yanlışlığı da yine Neşet Ertaş'ın popüler ettiği *Seher vakti çaldım yârin kapısını* adlı türküdedir. TRT kayıtlarında yöresi: Kırşehir. Kaynak kişi: Neşet Ertaş, TRT THM sıra no.: 132 olan türkü 17.3.1973 tarihinde incelenmiş, Nida Tüfekçi tarafından derlenip notaya alınmıştır. Bu türkünün kaset kayıtlarında söz ve müzik Neşet Ertaş dese de sözler Emekli Ağâhi'ye aittir. Türkünün birinci dörtlüğü:

*“Seher vakti çaldım yârin kapısını
Baktım yârin kapıları sürmeli
Boş bulmadım ortağının yapısını
Çıkageldi bir gözleri sürmeli”*

dörtlüğünde üçüncü dizedeki **“ortağının”** ifadesi **“otağını”** şeklinde olmalıdır. Yani **“Boş bulmadım otağını, yapısını”** biçiminde olacaktır (**Otağ:** Büyük çadır. Yoksa buradaki **“ortak”** kimdir? Yârin ortağı mı vardır; varsa, âşık, sevgilinin ortağının yapısında ne aramaktadır? Kısacası doğru kelime **“ortak”** değil, **“otağ”**dır. Türkünün son dörtlüğünde Ağahi tapşırması vardır.

Agâhi karıştırır ganlı yaş ile / Dost bulunmaz hayal ile düş ile

Yetilmez menzile bu gidiş ile / Hemen aşk atına binip sürmeli

şeklinde. *“Agâhi karıştırır kanlı yaş ile”* dizesindeki *“Âgâhi”* âşığın mahlasıdır. *“Âgâhi”*den A'yı kaldırırsanız *“Gâhi karıştırır kanlı yaş ile”* olur. Böyle okunduğunda *“Agâhi”* tapşırması ortadan kalkar. Sözdeki anlam *“Bazen karıştırır kanlı yaş ile”* şekline dönüşür. Neşet Ertaş *“Agâhi'yi”* *“gâhi”* olarak okumuş türkünün sözleri de TRT kayıtlarına böyle geçmiştir. Yanlıştır. Doğrusu: *“Agâhi karıştırır kanlı yaş ile”* olması gerekir.

Neşet Ertaş'ın popüler ettiği bir başka türkü de *Acem Kızı* türküsüdür. Ancak türkü sözü incelemesine geçmeden Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş Kitabı, *“Neşet Ertaşla Başbaşa”* bölümündeki Ertaş senaryosunu gözden geçirmek gerekir:(Bayram Bilge Tokel Neşet Ertaş Kitabı, s.184 -185 Akçağ Yayınları Ankara 1999). Bu bölümde Sn. To-

kel Ertaş'a soruyor: *“Bir de şu ünlü Acem Kızı'nın hikâyesini dinleyelim sizden. Selli Yusuf'un Ecem Kızı'na, Avrupaların, Amerikalıların kurban olması hikâyesini...”*

Ertaş cevap veriyor: *“Ben çok küçük yaşta şiirler yazardım kendi kendime. Bazı şiirleri pazarlarda satan tellâllardan alır türküler yapardım. Bunun bir örneği Zahidè'dir. Çiçekdağı'nda, oralarda uzun bir şiir olarak elime geçti. Acem kızı da böyle bir şansa sahip. Bu da bizim Selli Yusuf'tan duyulan dörtlüklerdir. İki dörtlüğünü ben kendime göre havalandırdım önce. Böylece 45'lik plâğa okudum. Benim Fransâ'da, Belçika'da kız kardeşlerim var. Almanya'da biraderim var. Arada bunları görmeye gelirdim Biraz da içtiğimiz sıralar bir meyhaneye gittik. Burada böyle yerlere sırf erkekler değil kızlar da gelip gidiyor. Oturuyoruz bir yerde, bir ara baktım ki kapıdan şah gibi bir kız girdi içeriye. Bütün millette ona baktı. Yanında kızları olanlar da baktı. Yalnız ben değildim. O havayla barmene oturdu. Tabii yanına gelenler oldu, kendine bir içki söyledi, sağına soluna gelenler oldu, ama kimsenin yüzüne bakmadı, keyfine baktı. Böyle bir havanın bizi etkilememesi mümkün değil. Zaten anadan doğma güzele âşığız. Güzel kim, insan. Eee insanın güzeli erkeğe göre bir kız, kıza göre bir erkektir. Ben Acem Kızı'nı çalarken iki dörtlüğe arada bir dörtlükte ben takmış oldum. Ne Acem Kızı'nın benden haberi var, ne benim ondan. Acem Kızı işte kimi Ayşe, kimi Fatma ad takmadım. Dünyaya insan gelip de âşık olmadım diyen yalan söyler. Ne var ki bu aşkın aptallığını biz yapıyoruz. Abdallık değil aşkı biz yüreğimizde yaşıyoruz.*

*Avrupa kurban olsun karakaşına
İngiliz Fransız değmez düşüne
Amerika Belçika düşmüş peşine
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı*

diyerek Selli Yusuf'un Acem Kızına bir dörtlük de kendisinin eklediğini, *“Avrupa kurban olsun karakaşına”* diye başlayan dörtlüğün yazılma senaryosunu Sn. Ertaş işte böyle dile getiriyor. Hâlbuki şiir ne Telli Yusuf'un, ne de Neşet Ertaş'ındır. Karşı Âşık Cananı'nındır. Bu konuyla bizzat ilgilenen, Mehmet Gökâl *“Halk Edebiyatında Hatalı Söyleyişler”* adlı makalesinde:

“Kars'a bağlı Selim ilçesinin Sipkor (Yamaçlı)

köyünde 1917 doğan Canani'nin asıl adı Ahmet Çelik'tir. Meşhur saz şairi Dursun Ceylani'den saz dersleri almış, birçok koşma, güzelleme ve ilahiler söylemiştir. Yazın çiftçilik, kışın da kahvelerde ve düğünlerde saz eşliğinde koşma ve türküler söyleyen Canani'nin ilk defa şiirlerini Türk Folkloru Araştırmaları dergisinde yayınlamak bize nasip oldu. 1980 de İzmir'e göç eden Canani'nin Acem Kızı türküsü 7 hane olup ancak üç hanesi radyo ve televizyonlarda mahlas ve ozanın adı verilmeden okunmakta. Bu da bizim yüreğimize dokunmaktadır» diyerek sitemini dile getiriyor (Folklor Edebiyat, Mart 1997 S.9, s.97).

Piyasadaki bant ve CD'lerde *Acem Kızı* türküsün söz ve müziğinin hâlâ Neşet Ertaş'a ait olduğu yazılarak Âşık Canani'nin ve Mehmet Gökalp'in burnunun direği sızlatılıyor. (Örnek: Oyun Havaları ve Türküler - Neşet Ertaş- Nostalji: 1. Bayar Müzik Market A.ş. Kültür Dizisi adlı CD'de *Acem Kızı* türküsünün detayında, Söz-Müzik Neşet Ertaş yazmaktadır.) Müzik belki kendisindedir. Bu konuda bir iddiamız yok. Ama tespitlerimize göre söz Âşık Canani'nindir.

TRT repertuar sırası 1398 olan *Acem Kızı* türküsü Kırşehirli Çekiç Ali'den kayıtlara geçmiş, Osman Özdenkçi tarafından derlenmiş, notaya alınmıştır. TRT repertuarındaki sözler aşağıdaki gibidir:

*Çırpınıp da Şan ovaya çıkınca
Eğlen Şan ovada kal Acem kızı
Uğrun uğrun kaş altından bakarken
Can telef ediyor gül Acem kızı*

*Seni seven oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burnu fındık ağzı kahve fincanı
Şeker mi şerbet mi bal Acem Kızı*

Emir Kalkan'ın XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi kitabının 278. sayfasında da Âşık Canani'ye ait olarak yayınlanan *Acem Kızı*, 7 dörtlük olup aslı aşağıdaki gibidir (Kültür Bakanlığı Yayınları / 1295 Ankara, 1991):

*Silkinip de Şamova'ya çıkınca
Eğlen Şamaova'da kal Acem kızı*

*Gerdan domur domur rengin kırmızı
Seberde açılmış gül Acem kızı*

*Canım kurban olsun kıymet bilene
Belin ince boyun benzer fidana
Ateşine yandı Tarsus Adana
Getirdin başıma hal Acem kızı*

*Silkinip de Şamova'ya çıkarsın
Misk-i amber gül yanağa takarsın
Kaş altından uğrun uğrun bakarsın
Can alır sendeki tel Acem kızı*

*Seni saran oğlan neylesin malı
Yumdukça gözünden dökerler câmı
Burnu fındık ağzı kahve fincanı
Şeker mi şerbet mi bal Acem kızı*

*Amerika kurban olsun kara kaşına
İngiliz Fransız değmez döşüne
Avrupa Belçika düşmüş peşine
Bir de Alman kurban bil Acem Kızı*

*Yavru şahin gibi ben de döneyim
Yeveli de kır atıma bineyim
Berdül yaylasından gökçek yanağım
Dudağından akar bal Acem kızı*

*Canani âşıkta der ki naz olur
Yavaş salın belki sonun hız olur
Mısır haznesini versem az olur
Beni de üstüne al Acem kızı*

TRT kayıtlarındaki *Acem Kızı* türküsünün sözleri, aslı 7 dörtlük olan şiirin 1., 4., 5. kıtaları alınmış. 5. dörtlük aynı kalmak kaydıyla diğer dörtlükler değiştirilmiştir. Halk şiirinde yer adlarının önemli ipuçları verdiği düşünülürse 1. dörtlüğün 1. dizesindeki Şamovası'nın Şanova'sı olarak kayıtlara geçmesi affedilecek bir tahribat değildir. Kaynaklara göre Şamovası Kars civarında bir ovanın adıdır.

Bir başka türkü de Zahide'dir. Zahide, Arap Mustafa'ya aittir. Sözlerin tamamı 13 dörtlükten ibarettir. Arap Mustafa Çiçekdağı ilçesinin Orta-

hacıahmetli köyünde 1901 yılında doğmuştur. Küçük yaşta babasını ve annesini kaybeden Arap Mustafa Hacı Bürozaade Mehmet'in dutmasıdır. Mustafa ağanın kızı Zahide'ye aşiktir. Kızın yaşı 12, Arap Mustafa'nın yaşı 22'dir. Ağa kızını vermez.

ÇÖKERTME

Çökertmeden çıktım (da Halilim aman) başım selâmet,

Bitez de yalısına varmadan (Halilim aman) kop-tu kıyamet.

Arkadaşım İbrahim Çavuş Allah'ıma emanet,

Burası da aspat değil Halilim aman Bitez yalısı,

Ciğerime ateş saldı, telli kurşun yarası.

Bitez, vitez; aspat da asfalt olarak söylenmektedir. Gerçek ama çok acı bir gerçektir.

GİRESUNUN EVLERİ

Bu türkünün sözleri şöyle:

Giresun'un evleri / Şima ile kaynama şeklinde olmasına rağmen / Giresun'un evleri Şimal ile kaynama olarak okunmaktadır.

Evlerinin önü Mersin. Isparta türküsüdür.

Evlerinin önü Mersin

Sular akar kadını tersin tersin

"Sular akmaz kadını tersin tersin" olarak okunması gerekir.

BEN FELEĞİ GÖRDÜM TAŞTAN İNERKEN

Ben feleği gördüm taştan inerken

Kırıldı kanadım celvan (ARARKEN) ederken "Pervan dönerken."

"Ben feleği gördüm arştan inerken" olmalı.

BEN MELAMET HIRKASINI

Sözleri Nesimî'ye ait olan bu parçayı çok kişi yanlış okumaktadır. Çoğu da: *Ben melamet hırkasını kendim giydim eynime* dizesinde yapılmaktadır. Melamiliği ve sırt anlamındaki eyni bilmeyen sanatçı ben melanet hırkasını kendim giydim kendime diye okumaktadır. Melanet, şeytanlık anlamına gelir. Melâmet; kınamak, ayıplamak, azarlamak, serzenişte bulunmak, korkmak, rüsvalık anlamına gelen melamet mastar bir kelime olup, melâmeti ise kınanmaya konu olan demektir. Tasavvuf: Yaptığı iyilikleri gösteriş olur endişesiyle gizlemek, kö-

tülükleri ve işlediği günahları ise nefsiyle mücadele etmek için açığa vurmak. Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi, melâmetin temel vasfı, riyadan kaçınmak amacıyla gizlilik ve şöhretten sakınmaktır.

EZİZ DOSTUM MENNEN KÜSÜP İNCİDİ

Türkü: *Eziz dostum mennen küsüp incidi*

Yöre : Azerbaycan

Kaynak kişi: Şah Ruh / Arif Babaef

Derleyen: Azize Gürses

Repertuvar No: 3889

Repertuvardaki sözleri:

Eziz dostum mennen küsüp incidi

Ayrılık yağ kimi çekti yeridi

Gezdiğin yerleri ot basıp indi

O gedip galmışam hesretindeyem

Bağlantı

Neçe nağme goşum neçe dillenim

Dost gedip özüme gelebilirem

Ele bir ellerim yoh olup benim

Gözümün yaşını silebilirem

Çaldığı sazını getirip mene

Görsün ki çalmakta neçe mahirem

Elinde yay kimin incelsin gine

Ziyeler hep çekilin güyüldi odam

Sim: Tarın telleri, **Goşum:** Söylemek, yaratmak, **Güyüldi:** Harap oldu, bozuldu, **Od:** Ateş. şekindedir. Sözlerin altına, goşmak, güyüldü ve sim sözcüklerinin anlamları yazılmış. Sim sözcüğünün anlamı dipnot olarak verilmesine rağmen türküde geçmemektedir. Acaba "simler" sözcüğü yanlışlıkla "ziyeler" olarak mı yazıldı. Orasını bilemiyoruz. Ancak türkünün birinci dörtlüğünün üçüncü dizesindeki "od", ateş anlamında. Dizede bu sözcüğün "ot" olması gerekir. Aynı ezginin sözleri Azeri sanatçı Zabit Nebizade'den aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

Eziz dostum mennen küsüp incidi

Yad kimi ayrılıp çıktı yeridi

Gettiğin yolları ot basıp indi

O gedip özüme gelebilirem

Nece nağme goşum nece dinlenim

Dost gedip özüme gelebilim

*Ele bil ellerim yoh olup benim irem
Gözümün yaşını silebilirmem*

*Çaldığım sazımı getirin mene
Görsün ki çalmakta nece mahirem
Elim değen kimi ince tellere*

Simler haray çekip kırıldı o dem

Eziz dost: Kadim, kıymetli dost, **Yâd:** El, yabancı, **Nağme:** Müzik, türkü, şarkı, **Goşum:** Söylemek, **Mahirem:** Ustayım, **Sim:** Gümüş, fakat sözde tel anlamında kullanılmaktadır. **Haray:** Feryât, figân, nara anlamında kullanılmıştır. Zabit Nebzâde'den tespit ettiğimiz sözlerle, repertuvar kayıtlarına geçen sözlere bakalım:

Tespit ettiğimiz sözler:

Eziz dostum mennen küsüp incidi

Yâd kimi ayrılıp çıktı yeridi

Gezdiğin yerleri ot basıp indi

O gedip özüme gelebilirmem

Bağlantı

Nece nağme goşum nece dincelimi / Nece nağme goşum nece dille-

nim

Dost gedip özüme gelebilirmem

Ele bil ellerim yoh olup benim

Gözümün yaşını silebilirmem

Repertuvardaki sözler:

/

/ Ayrılık yağ kimi çekti yeridi

/ Gettiğin yolları od basıp indi

/ O gedip galmuşam hesretindiyim

/

/

/ Ele bir ellerim yoh olup benim

/

*Çaldığım sazımı getirin mene / Çaldığı sazımı getirip mene
Görsünki çalmakta nece mahirem / Görsün ki çalmakta nece mahirem
Elim değen kimi ince tellere / Elinde yay kimin incelsin gine
Simler haray çekip kırıldı o dem / Ziylar hep çekilin güyüldi odam*

Tespit ettiğimizle, repertuvardaki sözler incelendiğinde farklı dizeler görülecektir. Oldukça yanlış okunan sözlerin aslına uygun olarak düzeltilmesi gerekir. Ezginin bestesi Kulu Askerov'a aittir, türkü anonim değildir.

ZEYTİN YAĞLI YİYEMEM

Zeytinyağlı yiyemem aman / Basma da fistan gi-

*yemem aman
Senin gibi cahile / Ben efendim diyemem aman
Bağlantı: Kaldım Domaniç⁴ dağlarında / Sevgili
yârim nerelerde*

(II)

Kara üzüm asması / Yeşil olur yazması

⁴ Bu sözler TRT'nin yayımlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisinden (Cilt II. Sayfa 817) alınmıştır. Adı geçen kaynakta bağlantı bölümündeki sözleri: Kaldım Domaniç dağlarında / Sevgili yârim nerelerde olarak kayıtlara geçmesine rağmen, Kaldım duman içi dağlarda / Sevgili yârim nerelerde şeklinde okunmaktadır.

*Ben yârimden ayrılmam / Kara yazı yazması
Bağlantı
(III)*

*Asmadan üzüm aldım / Sapını uzun aldım.
Verin benim yârimi / Annemden izin aldım
Bağlantı*

Doğrusu bu türküyü duyduğum günden beri hep düşündüm. Zihnimde sorular cirit attı. Beni çok rahatsız eden soru: Halkımızın yaşama mücadelesinin dile ve tele yansımaları sağlayan türkülerimiz nasıl olur da: “Zeytinyağlı yiyemem / Basmada fistan giyemem” diyebilirdi. Diyemezdi... Çünkü: Zeytin ve fistanın ham maddesi pamuk, halkımızın yaşama mücadelesinde öne çıkan önemli iki unsur. Bu iki unsur Anadolu halkının geçim kaynağı. Çukurova’da pamuk, Ege ve Marmara’da özellikle Bursa – Gemlik – Gaziantep ve Nizip zeytiniyle ünlü yerleşim birimleri. Çukurova denince pamuk; Bursa, Gemlik, Nizip denince akla zeytin gelir. O zaman bu halk nasıl olur da “Zeytinyağlı yiyemem / Basma da fistan giyemem” der. Demesine demez. “Devlet malı deniz, yemeyen domuz. Pire itte, bit yiğitte bulunur” sözünü de demez. Pekiyi bunları kim der? Seni yok etmek isteyen güçler, sömürmek isteyen, varlığından rahatsız olanlar der. Altıncı kol faaliyeti dediğimiz güçler der. Kısacası *Ham meyveyi kopardılar dalından* diyen halkım “Zeytinyağlı yiyemem / Basmada fistan giyemem” diyemez. Böyle bir türkü yakmak, bestelemek bindiği dalı kesmek demektir. Halk yiyeceğini, ne alıp ne satacağını iyi bilir. Yediğini içtiğini türküleriyle dile getirir. *Süt içtim dilim yandı / Kara erik çağala / Ye ki yaran sağala* diyen halkım “Zeytinyağlı yiyemem / Basmada fistan giyemem” demez. Diyemez. Demeyeceğine göre birileri dedi. O hâlde kim dedi. Ya da dedirttirdi? Nasıl ve ne zaman ortaya çıktı? Kim besteledi? Ya da bestelettirildi? En ünlü türküleri arasında yerini aldı. Cevap: Kadim dostumuz Amerika. Gülmeyin... Sakın ha... Nasıl olur da demeyin? İşte cevabı:

Yıllardır dinlediğimiz türkü: Amerika tarafından sipariş verilerek bestelettirilmiş. Amerika'nın, *Türkler zeytinyağı yemesin / Basma fistan giymesin* diye türkü bestelettireceği şeytanının bile aklına gelmezdi. Ama Amerika'nın aklına gelmiş. Art

niyetle bestelettirilen türkü anonimmiş gibi repertuvar kurulundan geçerek, ülkemizin en ünlü türküleri arasında yerini almış, yıllardır da çalınıp söyleniyor. Allah Allah... Allah Allah...

Diyeceksiniz ki “Amerika türkülerimize de mi el altı.” Maalesef el atmış. “Bursa yöresine ait bu türkü 2 Kasım 1954 tarihinde İhsan Kaplayan’dan⁵ Muzaffer Sarısözen derlemiştir. THM Repertuvar Sıra No: 1133. tür. Şimdi türkü ile ilgili Kenan Demirkol’un tespitlerine bakalım.” “Marshall Planı 2. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948–1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. Aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 16 ülke, bu plan uyarınca ABD’den ekonomik kalkınma yardımı almıştır (wikipedia). ABD geçmişten beri dünyanın en büyük mısır üretici ülkesidir. ABD birikmiş olan mısır yağlarını eritmenin bir yolu olarak mısırözü yağı ihracatını keşfetmiştir. Marshal yardımının koşullarından biri Türkiye’nin ABD’den mısırözü yağı almasıdır. (Yeni Sömürgecilik Açısından Gıda Emperyalizmi, Osman Nuri Koçtürk, Toplum Yayınları, 1966). Buna koşut olarak Türkiye’de ilk margarin fabrikası kurulur. Yine aynı dönemde yüz binlerce zeytin ağacı sökülerek bir katliam yapılır.

Yazıyı okuduktan sonra yüzlerinizdeki hayret ifadesini görür, olamaz dediğinizi duyar gibiyim. “Olmadık yok da duyulmadık çok” diye bir tabiri vardır Çukurova’nın. Bu da onlardan biri. Amerika şahsi menfaati için binlerce kilometrede öteden gelecek, türkü bestelettirecek, benim insanımın duygularını sömürecek. Hem de Bursa da. Gemlikte... Zeytinin en çok yetiştiği yerde ünlenen türkü dalga dala Anadolu’ya yayılacak ve en ünlü türküler arasında yerini alacak. Sonra yöre insanı türküye bir de hikâye yazacak... Vay benim ülkem vay...

Kalan zeytin ağaçlarından elde edilen zeytinyağının büyük bölümü ABD tarafından dolar karşılığı alınır ve mısırözü yağı TL karşılığı satılır. Türk

5 İnternette tespit ettiğim bilgilere göre: “Selma Erdal’ın Zeytinyağlı yiyemem aman türküsü 1950’li yıllarda Merinos Fabrikasında çalışan rahmetli İhsan Kaplayan tarafından Ankara Radyosuna verilmiştir. Türkü çalınacağı zamanda ismi anons edilerek çalınırdı” denilmektedir. Kaynak: Selçuk Alpay, [http://wowturkey.com / forum/viewtopic.php?t=20027](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=20027).

insanı zeytinyağından soğutulur ve mısırözü yağı ile margarine alıştırılır⁶. Bu amaçla zeytinyağı ısınırsa kanser yapar gibi yalanlar uydurmaktan da geri kalınmaz. Hâlbuki zeytinyağı halk ağzındaki deyişle dumanlaşma derecesi en yüksek (en zor yanan) sıvı yağlardan biridir. Bununla da kalınmaz, kötülemek için tıpkı bugün yapılan halkla ilişkiler endüstrisi çalışmaları gibi “Zeytinyağlı yiyemem aman / Basmadan fistan giyemem aman...” diye türkü sipariş edilir ve ülkenin en popüler türküsü yapılır. Katı yağ / margarine mahkûm edilen halk, 20–30 yıl içinde bir kaşık yağ bile muhtaç hâle getirilir. Basma giyen kadınlar da plastik giysilerle tanıştırılır.

Marshall Planı münasebetiyle Zeytinyağlı yiyemem / Basmada fistan giyemem dedirten kadim dostumuz Amerika: “Ak bıçak kara bıçak / Babam dükkân açacak / Evlenmeyin bekârlar / Naylon kızlar çıkacak diyerek naylon kızları da piyasaya sürüyor. Vay benim ülkem vay... Zeytinyağı yeme. Basma fistan giyme. Kucağında naylon kızlar. Ah Amerika... Vah Amerika... Yuh Amerika...

KÜÇÜK KUŞ

bir kuşum var çok küçük
kardeşe darılmış
öterken cik cik
kedi atlar
yavru kuş
derken
ana kuş
kanat açmış
yavruyu hemen
yavrucuk ağlamış
sonra çocuklar o kuş
habersiz ayrılmamış
ha küçük bir kuşum var

ağzı burnu küçücük
yuvalardan ayrılmış
duymuş kedicik
oyun başlar
çok korkmuş
birden
bir uçuş
alıp kaçmış
kedi yemeden
suçunu anlamış
anne sözünü tutmuş
kimseye darılmamış
ha siz güzel çocuklar

Önder ÇAĞIRAN

6 Sana ve Vita yağının en yaygın olduğu dönemden söz ediliyor olmalı.

Ne zaman Mardin'e gitsem, mutlaka Midyat'a da uğrarım. Benim için Mardin ömürlü ve umurlu şehirlerimizin içindedir. Tarihî İpek Yolu üzerinde, kadim medeniyetlerden nasibini almış, ufuklu insanların şehridir. Mardin'i daha da önemli kılan yanı ARTUKLU BEYLİĞİ'nin merkezliğini yapmış olmasıdır. Selçuklular zamanı Anadolusunun güneydoğusunda derin izler bırakmış olan Artuklulardan sonra bu bölge AKKOYUNLULARA da merkez olmuştur. Şehrin mimari dokusu, buranın kimliği hakkında bize net bilgi vermektedir. Semavi dinlerin eş zamanlı hayat sürdürdükleri, mensuplarının insanlığın inkişafına katkıda buldukları Mardin'i, güzel geçmişinden koparmak için sakinlerini zorunlu göçe ve sindirmeye tabi tutan şu örgütleri, PKK, KCK, YPG, PYD güzel beldenin güzel imanlarını ana gövdeden koparmak, Türk millî birliğinden ayırmak için, tarifi zor ve kesinlikle millî ve yerli olmayan tedhiş eylemlerini hayata geçirdiler. Hem Mardinli kardeşlerimizi hem de Büyük Türk Milleti'ni onulmaz acı ve kederlere uğrattılar. Yaklaşık bir yıldan beri "din ü devlet-mülkü millet" düşmanlarına karşı devam eden, ülkeyi iç işgalcilerden arındırma harekatı esnasında Mardinli ve Midyatlı kardeşlerimizin millî birlik ve beraberlikten yana duruşları çok önemlidir ve milletçe ilebedliğimizin en taze örneğidir.

Midyat, bölgede üretimi, çalışkanlığı, sakinliği ve millî endişeleri bakımından önde gelen tarih hazinemizdir. Hz. Ömer zamanında "Darü'l- İslam" a dâhil olan Midyat'ta öncekilerle sonrakiler, her zaman hayranlık duyulacak bir birlikte yaşamayı sergilemişlerdir. Bölgenin "sırtlan kümelerinden" arındırılmasından sonra görüldü ki can, mal ve ırz güvenlikleri tehdit altında olan güneydoğu Anadolu halkı, tehdit giderildikten, etkisi kılındıktan

sonra, her zaman "dökülen kanlarını helal ettiği ŞANLI SANCAK"ının gölgesinde toplanmış, ay yıldızlı al bayrağımızı büyük bir zevk ve heyecanla duygulandırmıştır. Devletin varlığını hissetmiş, ona ait güvenini tazelemiş ve bir defa daha vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü işin milli safını tayin etmiştir. Safılarımızı sıkıştıralım ki bir daha "harici ve dahili bedhahlar" aramıza sızmasın, ülfetimizi ve sükunetimizi kırmamasın. On asra yakın, kardeşlikten de öte, bir birlik ve beraberlik sergileyen, kaderlerini tevhit eden, aynı Allah'a aynı Peygambere, aynı kitaba, aynı inanç örgüsüne sahip olan, biri diğerine emanet bulunan, merkez İslam coğrafyasının asli unsurları olan Arapların, Kürtlerin ve Türklerin, bundan sonra da "Bu ülke"nin "bila tefvik-i eins" efendileri olmalarının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Zira, "birlikte rahmet ayrılıkta azap vardır." İzmir Urla'da, düşman denize döküldükten sonra inşa edildiği anlaşılan bir çeşmenin altında şu ifadeler yazılıdır: "Ayrıldık ezildik, bir olduk kurtulduk 22.09.1922" 15 Mayıs 1919'da, hepimizin İzmir'i Yunanlıların şahsında, haçlılar tarafından işgal edildiğinde, bölge halkı tereddüde düşmüş, işgalcilerle mi, yoksa "kuvacılar"la mı birlik olayım demiş. Kardeş kardeşinden ayrılmış, Yunan ta Anadolu'nun bağına kadar varmış. "Mübarek Anadolu"nun "gögüsleri iman dolu" insanları vahdetten yana durmuş, el ve gönül birliği etmiş, neticede "dahili ve harici bedhahları" ülkeden kovmuş, en son savletine maruz kaldığı haçlılara diz çöktürerek, sınırlarını "Misak-ı Milli"si ile belirlediği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur. Bu devlet hepimizindir. Devletimiz varsa biz de varız, devletimiz varsa dinimiz de vardır. Yekpare vatan bir millete, millette yekpare vatana yakışır. Fırat'ın sidre-i müntehadan doğduğuna dair sahih rivayetler vardır. Cennetle bağlantılı Fırat'ın doğusundakilerle batısındakiler,

ancak birlik ederlerse refah ve saadette, ebedi dirlik ve düzenlikte bulunurlar, değilse her biri için kıyamettir...

Midyat hakkındaki bu yazıyı, PKK tarafından düzenlenen kahpe saldırı sonucu 3 polisimizin ve 3 vatandaşımızın şehadeti üzerine Midyatlıların ortaya koydukları tepki münasebetiyle yazdım. On binlerin ay yıldızlı al bayraklarla tel'in yürüyüşü, Midyat'ta ve ülkemiz genelindeki millî duruşu ifade etmektedir. Devletlerinin bir yandan şefkatli elini, değer taraftan demir yumruğunu ne kadar özlediklerinin resmidir. Midyatlıların, Surluların, Cizrelilerin, Silopililerin, Yüksekovalıların, Şırnaklıların ve emsali yerlerin sakinlerinin önce acılarını, sonra sevinçlerini ben de duydum. Onlarla üzüldüm yine onlarla sevindim. "Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez" in ne kadar önemli olduğunu anladım. Midyatlı kardeşlerimizin tezahüratıyla gururlandım. Tarih boyunca karşılaştığımız millî badireleri nasıl atlatmışsak, son yarım yüzyıldır maruz kaldığımız haçlı saldırılarını da yine millî birlik ve beraberliğimizle, Allah'ı, kahrâman ordumuzu kendimize vekil kılmakla etkisizleştireceğimize yürekten inanıyorum. Midyat'ta, vaktiyle misafiri olduğumuz bir telkârî dükkanında sohbet ettiğim, sohbet bitiminde parmağındaki yüzüğünü çıkarıp, parmağıma takan ilçe sağlık müdür yardımcısı Ahmet Bey'i de burada samimiyetle zikrediyorum. Midyatlıların şahsında, bütün bölge halkına selam ve hürmetlerimi arz ediyorum. "Şehitler ölmez vatan bölünmez" sözleriyle ve Türk bayrakları eşliğinde yürüyen, şehitlerini dualarla yolcu eden Midyatlılara teşekkür ediyorum. Yürüyüş kolunun önünde, Midyatlı yiğitlerin taşıdığı levhadaki yazıyı da not ediyorum:

"Sizin vatan dediğiniz dağda başlayıp çöplükte biter. Bizim "VATAN" bildiğimiz yürekte başlayıp şehadetle biter."

(Sabah Gazetesi, 10.06.2016, s. 1; Yeni Şafak Gazetesi, 10.06.2016, s. 1,13)

EFELERİN EFESİ

Kıyama durdu millet; karanlıktı, mum yandı
Taştı Büyük Menderes, uyuyan dev uyandı
Baş koltukta yürüyüp engelleri aştı o!...
Taht kurdu gönüllere, yüreklerden taştı o!...
Mazlumların hâmisî, yola çıktı kuşlukta
Gönül kristalleri tuz buz oldu boşlukta
"Söz milletindir" deyip başladı heyecanla
Satılmışlara karşı, bedel ödedi canla
Perçin vuruldu suya, yine aktı Menderes!...
Zulmeti boğan ışık, bir şafaktı Menderes!...
Ecnebi, soğuk bir el; dolaştı saçlarında
Gözyaşı dile geldi kirpiğin uçlarında
Zalimlerin gözünü bir öfkedir bürüdü
Zeybek, darağacına metanetle yürüdü
Yüzsüz palikaryalar kudurdu nefretinden
Zeybek bir seher vakti içti aşk şerbetinden
Çakalların ininde zeybek dar'a çekildi
Kabuk bağlayamayan yaraya tuz ekildi
Ar damarı çatladı, urganın gölgesinde
Güneş hicapla battı zeybeğin ülkesinde
Yiğit süvarisini düşürdü hırçın atlar
Cinnet nöbetlerinde söndü nice hayatlar
Sırtında taşıdığı(n) yükü(n) kurşundan ağır
Vicdanlar (s) ağırlaşmış, bağır ha babam bağır!...
Yurda kara bulutlar çöktü bir akşamüstü
Yağmur kurşun misali, döktü bir akşamüstü
Halka hizmet etmenin ceremesi idamdı
Yalnız yaşarken değil, ölüirken de adamdı
Zeybek yakıvermişti umudun چراغını
Mesken etti kendine sonsuzluk durağını
Güneş yüzü görmemiş hayaller harap oldu
Nefretin yangınında canevi türap oldu
Ay küstü karanlığa, bulut gözyaşı döktü
Efkâr kalbin katığı, yüreğe hüznün çöktü
Zeybeğin arkasından dağlar ağladı heyhat!...
Gözü yaşlı analar, çağlar ağladı heyhat!...
Ucu nereye varır kader sarmaşığının?
Mezarı gönüllerdir o millet aşığının
Kafeste mahpus kuşuz, telaşımız var bizim
Yarım asırdan beri gözyaşımız var bizim
Kula kulluk etmedin, ey Ege'nin yiğidi!...
Son durağın cennettir, demokrasi şehidi!...
İblisin yoldaşları kalan ömründen çaldı
Çukurdan aşağıya alçaldıkça alçaldı
Dünün Yassıada'sı yaşlı adadır şimdi
O gün doğru sanılan, büyük hatadır şimdi
Söndü sevgi ateşi, baca tütmüyor artık
Baykuşların yurdunda bülbül ötmüyor artık...

M. Nihat MALKOÇ

Eşrefoğlu Rumi'nin Müzekki'n-Nüfus isimli eserinde "Müellif; Eş-Şeyh Abdullah bin Eşref bin Muhammed el-Mısrî'dir. Şeyh Abdullah el-Rûmî diye meşhurdur. Hazret, büyük bir soya sahib Es-seyyid Hüseyin el- Bağdâdî'den icazet almıştır. O da Es-seyyid Şahabeddin Ahmed'den, o da Es-Seyyid Hüsameddin Şah Şakik'den, o da Şemseddin Muhammed'den, o da kutb-ı Samedânî Muhyeddin Abdülkadir el-Geylânî'den almıştır.

Bütün bunlar, İmam Hüseyin (ra) evlâtlarındandır.

Abdülkadir Geylânî Hazretleri de Şeyh Ebu-Said bin Ali el-Mahrûsî'den, o da Şeyh Ebul-Hasan bin Yusuf el-Karesî'den¹, o da Şeyh Ebül-Fadl Abdülvâhid bin Abdülâziz'den, o da şeyh Şiblî'den, o da Şeyh Ebül-Kasım Cüneyd-î Bağdadî'den, o da Sırrı-yı Sakatî'den, o da Mâruf-u Kerhî'den, o da Dâvud-u Tâi'den, o da Habib-i Âcemî'den, o da Hasan-ı Basrî'den, o da Emîri'l-Mü'minin Hazret-i Ali bin ebu Tâlib'den, o da peygamberler peygamberi Hazret-i Muhammed'den (sav) o da Cebrâil'den, o da âlemlerin Rabbinden (cc) aldılar².

Eşrefoğlu Rûmî, Türk-İslâm dünyasının mutasavvıf şairlerinin en büyüklerindedir. Menâkıb kitaplarına göre soyu Hazret-i Ali'ye kadar uzanır. Asıl adı Abdullah olan Eşrefoğlu babasının adına izafeten Eşrefoğlu, İbnü'l-Eşref, Eşrefzâde, doğduğu yere izafeten İznikî, şöhretine izafeten Eşref-i Rumî diye anılmaktadır³.

Babası gençliğinde Mısır'dan Anadolu'ya göç etmiş, daha sonra da İznik'e yerleşmiş bir zattır. Babasının adı "Seyyid Ahmedü'l-Mısrî" veya "Seyyid Ahmed Eşref bin Seyyid Muhammed

Süyûfî" dir. Mehmet Halit, Dergâh mecmuasında⁴ Eşrefoğlu'nun künyesinin rastlamış olduğu bütün kaynaklarda şu şekilde olduğunu yazmaktadır: "Abdullah Rûmî bin Seyyid, Ahmed Eşref bin Seyyid Muhammed Süyûfî."

Buradaki seyid kelimeleri bu sülalenin Hz. Peygamberin (sav) sülalesine kadar dayandığına işaret etmektedir. Eskiden Anadolu'ya Diyâr-ı Rûm denildiği için Rûmî, Anadolu'ya veya Anadolu'da yetmiş anlamına gelmektedir. Nasıl ki Mevlânâ Hazretlerine Mevlânâ Celleddin-i Rûmî denildiği gibi. Eşrefoğlu'nun Mısır'da bulunan ve bir mutasavvıf olduğu tahmin edilen büyük babası ile Mısır'dan kalkarak önce Suriye'nin Hama şehrine, oradan da Manisa'ya giden, daha sonra da İznik'e yerleşen babası hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Eşrefoğlu'nun iki kardeşinden birinin Hamâda, diğerinin de Manisa'da medfun bulunduğunu⁵ Asaf Hâlet Çelebi "Eşrefoğlu Divanı"nda kaydetmektedir. Bu iki kardeş ya babaları orada bulunduğu sırada vefat etmişler veya daha sonra oralara giderek oralarda kalmışlardır.

Eşrefoğlu'nun dedesinin ve babasının mutasavvıf olması, o çağlarda tasavvufun en yaygın yerlerinden biri olan Anadolu'ya göç etmeleri için bir sebep teşkil edeceği tahmin edilebilir. Çünkü o sıralarda, Anadolu'dan Mısır'a; Taşkent, Semerkant ve Buhara gibi Orta Asya şehirlerine tahsil için gidenler bulunduğu gibi, o taraflardan da Anadolu'ya kendilerini irşat edecek, tasavvufun aşkını ve zevkini aşılacak olgun mürşitler, şeyhler aramak için gelenler de bulunuyordu. Eşrefoğlu'nun babası olan zat da bunlardan biri olabilir. Babasının Anadolu'ya geliş ve İznik'e yerleşim tarihi hakkında malumat sahibi olmamakla beraber bunun milâdi 14. asrın sonlarına doğru olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Babası hakkında çok az da olsa bir bilgi sahibi olmamıza mukabil annesi hakkında hiç bir şey

1 Abdülkadir Geylani, Fütüh ul Gayb, Çev: Derya Çakır Baş, İstanbul, 2012, s.192.

2 Eşrefoğlu Eş-Şeyh Abdullah bin Eşref bin Muhammed El-Mısrî-Er-Rûmî El-İznikî (ks), Müzekki'n-Nüfus, (Tercüme Aslan, Ali) İstanbul, 2007, s.4.

3 Eşrefoğlu Eş-Şeyh Abdullah bin Eşref bin Muhammed El-Mısrî-Er-Rûmî El-İznikî (ks), Müzekki'n-Nüfus, (Tercüme Aslan, Ali) İstanbul, 2007, s.5.

4 Halit, Mehmet, Dergâh mecmuası, C. I, 1337, s.9-26.

5 Asaf Hâlet Çelebi, Eşrefoğlu Divanı(yeni harflerle), İstanbul, 2000, s. 196.

bilinmemektedir. Mehmed Halid, Seyyid Ahmed Eşref-i Mısırî'nin, yani Eşrefoğlu'nun babasının İznik'te evlendiğini söylemektedir. Bu ihtimalin doğru olduğunu kabul edersek annesinin İznikli bir Türk olduğu neticesine varılabilir.

Şurasını önemle belirtmek lazımdır ki Eşrefoğlu, ırken Türk olmamış olsa bile, tamamen Türkleşmiş, en güzel Türkçesiyle eserler yazmış ve Türk kültürüne büyük hizmetleri dokunmuş bir şahsiyettir. Türkçeyi, bulunduğu zamana göre en saf bir şekilde ifade eden bu zat, tamamen Türk kültürünü benimsemiş, Türk cemiyetine tesir etmiş ve Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın en kuvvetli mümessilleri arasına girerek daha sonraki mutasavvıf şairlere tesir etmiştir⁶.

İlk tahsilini İznik'te yapan Eşrefoğlu, daha sonra Bursa'ya gitmiş ve orada Çelebi Sultan Medresesinde tahsiline devam etmişti. Danişmendliği (talebeliği) zamanında her ilim ve fende arkadaş ve akranlarından daha fazla muvaffak olmuş ve onların arasında seçkin bir sima olarak tanınmıştı. (Bu devreye ait Veliüddin Efendi'nin Menkıb-ı Eşrefzâde adlı kitabında muhtasar da olsa malumat verilmektedir.) Menâkıb-ı Eşrefzâde de "40 yıl ilim tahsil ettiği", yani bu kadar zaman zahiri ilimlerle meşgul olduğu kaydedilmektedir. Tahsilini bitirdikten sonra o devrin büyük Mimlerinden fıkıh üstadı Kara Hoca namıyla maruf Afyon Karahisar'lı Allaüddin Ali'ye asistan olmuştu. İlim ve fende çok ileri gitmesine rağmen Eşrefoğlu'nun tasavvufa karşı zaten mevcut olan meyli de gittikçe artmaktaydı. Asistanlığı, hatta danışmentliği zamanında derslerden başka tasavvufa da geniş olarak ilgileniyor ve tasavvufî eserleri okuyordu. İlmi artıp, fikirleri olgunlaştıkça seçmesi icap eden yolun tasavvuf olduğuna kanaat getiriyor ve kendisini bu yola sokacak hakiki bir mürşit arıyordu. İşte bu sıralarda, Bursa'da yaşayan Abdal Mehmet adındaki bir meczup veli ile tanışması ve aralarında geçen bir olay Eşrefoğlu'nun zâhir ilimlerden ayrılıp tasavvuf yoluna girmesine ve o yolun yıldızları arasına yükselmesine sebep ve vesile teşkil etmiştir.⁷

6 H. Z. Ülken, Türk Feylesofları Antolojisi, Ankara, 1935, s. 112.

7 H. Z. Ülken, Türk Tefekkür Tarihi, İstanbul, 2007, s. 156.

Eşrefoğlu, bir sabah vakti erkenden medrese civarında Abdal Mehmet Hazretlerine rastlar. Abdal Mehmet perişan kıyafetli, bazı garip hâl ve tavırları olan meczup bir zattır. Zamanın velilerindedir. Eşrefoğlu içinden gelen bir cezbenin tesiriyle ona doğru yürümeğe başlar. Bir taraftan da içinden şöyle geçirir: "Tarikat yolundan bana nasip var ise bazı alâmetler görünsün." Abdal Mehmet'in karşısına gelince durur. Meczup ona bir bakar ve şöyle der:

- Danişmend, var bize köfteli çorba getir.

Bu söz üzerine Eşrefoğlu hemen çarşıya gider. Köfteli çorba aramağa başlar. Fakat ne gariptir ki bütün aşçı dükkanlarını, hatta Bursa çarşısını dolaştığı hâlde köfteli çorba bulamaz. Eli boş dönmek de istemez. Bir aşçı dükkânından köftesiz çorba satın alır ve doğru meczubun bulunduğu yere koşa koşa gelir. Çorbayı Abdal Mehmet'e verir. Meczup çorbayı karıştırır karıştırır, fakat bir türlü içinde köfteye rastlamayınca Eşrefoğlu'na dönüp:

- Danişmend, hani bunun köftesi? diye sorar. Yoldaki çamurdan bir parça alarak bunu köfte şeklinde birkaç yuvarlak hâline getirir, çorbanın içine atar. Daha sonra çorbayı iyice karıştırır ve Eşrefoğlu'na uzatarak:

- Ye bunu, diye emreder.

Eşrefoğlu, büyük bir teslimiyetle ve hiç tereddüt etmeden çorbayı alır ve yer. Bunu gören meczup da:

- Ya sen olmayıp da kim olsa gerek şeklinde anlaşılmaz bir söz söyleyip oradan uzaklaşır. Eşrefoğlu bu sözlerden bir mana çıkaramamakla beraber tasavvuf yoluna girmesi için bir işaret olduğuna inanır. Hücrelerine gelir. Nesi var, nesi yoksa fukaraya dağıtır. Düşüncelere dalar. Kime gidecek ve tasavvufa kimin delâetiyle girecektir. Artık zahiri ilimlerden vazgeçerek batini ilme yönelme zamanı gelmiştir. Sonunda zamanın manevi ulularından ve Bursa'da şöhret sahibi olan büyük Veli Emir Sultan (vefatı 1429) hazretlerine intisap etmeyi düşünür⁸.

8 Eşrefoğlu'nun tasavvuf yoluna girmesine yol açan Abdal Mehmet, Eşrefiye tarikatı mensuplarıncı "Sultanül-meczûbin" (Meczupların sultanı) adı ile anılır. Köfteli çorba olayı da bir anane hâlinde Eşrefiye dergâhlarında

Emir Sultan milâdi 1368'de doğmuş, tahsilini ikmal ettikten sonra Bursa'ya gelmiş, Yıldırım Beyazıt'a damat olmuş bir zattır. Timur ordularının Bursa'yı zaptından sonra Timur, Emir Sultan'a pek çok iltifat ve hürmet ederek onu Semerkand'a götürmeyi arzulamışsa da Emir Sultan Bursa'da kalmayı tercih ederek Timur'un teklifini kabul etmemiştir.

Emir Sultan, o sıralarda, Ömer Ekmelüddin isminde bir zat tarafından hicri 7'nci asırda kurulan Halvetî tarikatına mensup bulunuyordu. Gerek halk arasında, gerek yüksek tabakada çok tanınıyor ve çok hürmet görüyordu.

Malını mülkünü fakirlere dağıtıp kitaplarını da arkadaşlarına hediye eden Eşrefoğlu, Emir Sultan'a giderek:

- Bizi bendeliğe kabul edip irşad buyurun, der.

Emir Sultan Eşrefoğlu'nu şöyle bir süzer ve daha sonra ona:

- Siz yarın Ankara'ya, Hacı Bayram Veli'ye gidin, der.

Emir Sultan, Eşrefoğlu'nun hâlimden ve tavrından ondaki istidadı anlamış ve onu daha iyi yetiştireceğine inandığı Hacı Bayram Veli'ye göndermişti.⁹

Hacı Bayram Veli ve Bayramîlik

Asıl adı Numan olan Hacı Bayram Veli (1354-1429) Ankara'nın Çubuk Çayı kenarında bulunan Solfasol köyünde doğmuştu. Babasına Koyunluca Ahmed derlerdi. Tahsilini tamamladıktan sonra Ankara'nın Melike Hatun Medresesine müderris olmuş ve burada uzun müddet ders okutmuştur. Fakat onun asıl isteği tasavvuf yoluna girmektir. Aldığı manevi bir işaret üzerine Bursa'ya Somuncu Baba namıyla maruf bir zata gitti. Somuncu Baba, Bursa'da somun (ekmek) satan, az çok tahsil görmüş veli bir derviş idi¹⁰.

tekrarlanmıştır. Sabah vakti köfteli çorba hazırlanır, topluca yemekhaneye gidilir ve duadan sonra ekmele köfteli çorba içilir. Daha sonra Kur'an okunur, gülbak çekilir ve Emir Sultan'ın kabri ziyaret edildikten sonra merasime son verilmiştir.

9 Çev. Abdullah Uçman, Müzekki'n-Nüfus, 2015, s. 410.

10 Nihat Azamat, "Bayramiyye", DİA, c. 5, İstanbul 1992,

Hacı Bayram Veli, Somuncu Baba ile görüşür, birçok sohbetleri olur. Daha sonra beraber Hicaz'a giderler¹¹. Somuncu Baba, bu sohbetlerinde bilhassa yolculuk sırasında Hacı Bayram Veli'ye tasavvufun derinliklerini, ince noktalarını anlatır ve birçok hakikatlerden bahseder, Hacı Bayram Veli artık yetişmiştir.

Eşrefoğlu İznik'te

Eşrefoğlu Hama'dan, şeyhinin yanından ayrıldıktan sonra İznik'e döndü. Fakat halkı irşad edecek yerde silik ve münzeviyâne bir hayat yaşamaya başlamıştı. Şandan ve şöhretten hiç hoşlanmayan Eşrefoğlu, kimsenin dikkatini çekmeden fakirane bir ömür sürüyor, elinden geldiği kadar halkla temas etmiyordu. Eşrefoğlu'nun bu şekildeki hayatı kısa bir müddet devam ettikten sonra, Eşrefoğlu'nu tanıyan ve onun şöhretini işiten birinin Hama'dan İznik'e gelmesiyle değişti. Bu şahıs İznik'te herkese Eşrefoğlu'nun Hama'daki hayatını, Hüseyin-i Hamevi'nin yanındaki seçkin durumunu, menkıbelerini anlatmağa başladı. Bundan sonra da halkın nazarları Eşrefoğlu'nun üzerinde toplanmaya başladı. İznik halkı artık ona hürmet ve itibar gösteriyor, peşini bırakmıyordu. Eşrefoğlu, halkın bu büyük alakasından rahatsız olmuş ve izini kaybetmek istemişti. Şehirden uzaklaşıp dağlara çekildi ve tekrar uzlet hayatına başladı. Fakat bu şekilde yaşayış da uzun sürmedi.

Onun dağlarda başıboş dolaşması bir köylünün dikkatini çekmiş, onu bir suçlu sanarak yakalayıp evine getirmişti. Gayesi onu teslim edip mükâfat almaktı. Fakat daha sonra, Eşrefoğlu'nun şöhretini duyan köylünün annesi tarafından mesele anlaşılmış, köylü de annesi de ona mürit olmuşlardı. Eşrefoğlu yeniden şehre döndü ve asıl vazifesi olan halkı irşada tam manasıyla başladı. İlk müridi olan köylü, Eşrefoğlu'na Pınarbaşı denilen yerde bir tekke inşa etmişti. İşte bu tekkede, Kadiriğin bir kolu olan ve kendisiyle başlayan Eşrefiliği yayıyor, müritlerini yetiştiriyordu. "Ünü, İznik'ten başka Bursa'yı ve civar şehirleri de kapladı. Saray çevre-

s. 270.

11 Mehmet Ali Ayni, Hacı Bayram Veli (Sadeleştirilen H. R. Yanarlı), Akabe Yayınları, İstanbul, 1986, s.186.

sinde de tanınan ve hürmet gösterilen bir kimse oldu. Sadrazam Mahmut Paşa onun müritleri arasına girdi. Ömrünün sonuna kadar Pınarbaşı'ndaki tekeden ayrılmadı. Muhtemelen hicrî 874 (Milâdî 1469) yılının hac mevsiminde 120 yaşına yakın olduğu hâlde vefat etti. Tekkesinin yanında bulunan türbesine defnedildi.

Eşrefoğlu'nun türbesi daha sonra Sultan IV. Murat tarafından yeniden yaptırılmış ve kıymetli çinilerle süslenmişse de Yunan işgali sırasında bu türbe tahrip edilmiştir. Yanında bulunan tekke de işgal sırasında Yunanlılar tarafından yıkılmıştır. Tekke ve türbenin yanında, bulunan Eşrefoğlu Camii ise hâlen mevcuttur.

Eşrefoğlu'nun vefatından sonra Eşrefiye postuna biricik kızı Züleyha ile evlendirdiği damadı Abdürrahim Tirsi (Vefatı milâdî 1519) oturdu. Bu zat mutasavvıfa şiirleriyle tanınmış ve Eşrefiye postunu uzun müddet işgal etmiştir. Daha sonra yerine Mudurnulu Muslihittin Efendi geçmiş, ondan sonra da bu makama Abdürrahim Tirsi'nin oğlu ve Eşrefoğlu'nun torunu olan Pir Hamdullah gelmiştir. Pir Hamdullah, oğulları vasıtasıyla bu tarikatın yayılma sahasını genişletmiştir.

Eşrefiye tarikatı, Kâdiriye ve Bayramiye tarikatları ile Emir Sultan'ın sisteminin kaynaşmasından doğdu. Eşrefoğlu bu tarikatların kaidelerine ilave olarak halk ile mümkün merteye haşır neşir olmak, altı yıllık Dâvûdi oruca devam etmek gibi ilaveler yapmıştır. Tarikat mensubu Dâvûdi orucu tutmayabilirse de muhakkak erbaîni (kırk günlük riyâzet ve ibâdet) çıkarmalıdır. Kendine güvenen 6 yıllık orucu tutabilir. Nefis mücadelesi, riyâzet ve ibadet riayet edilecek kaidelerin başında gelir. Bu tarikat pek çok şeyh yetiştirdiği için İstanbul, Bursa ve civarlarında bulunan Kâdiri tekkelerinin çoğu Eşrefiye koluna bağlıdır¹².

Eşrefoğlu önce tepesinde bir pul ile 6 terkten ibaret olan Bayrâmi tacını giyerken Şeyh Hüseyin-i Hamevi'nin emri ile pulu kaldırmış ve terklerin (dilim) sayısını yediye çıkarmıştır. Tacın bu şekle bürünmesi ile üzerine on sekiz bin âleme işaret

demek olan on sekiz veya besmeledeki harflerin sayısına uygun olarak on dokuz köşeli mührün işlenmesi de Eşrefoğlu'nun buluşudur. Bu mühür yedi renk ibrişim ile işlenir. Mührün ortasındaki Mühr-i Süleyman da Mugayyebat-ı Hamse'ye¹³ işarettir. Daha sonraları, Eşrefiye tacı İzzettin Eşrefi tarafından beyaz ve yeşil çuhadan yaptırılmış, beyaz tacı şeyhler, yeşil tacı da dervişler kullanmışlardır.

Eşrefoğlu'nun Sanatı ve Eserleri

Eşrefoğlu 15. asrın başta gelen mutasavvıf şairlerindedir. Yunus Emre'nin tesirinde kalarak şiirlerini yazan Eşrefoğlu'nun bir divanı vardır. Divanında bulunan şiirlerinin tetkikinden anlaşılacağı gibi, hem hece hem de aruz veznini kullanmıştır. Aruzla yazdığı şiirler oldukça kusurludur. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde bu şiirlerin hece ile yazılanlarının Yunus Emre, aruzla yazılanlarının ise Âşık Paşa tesirinde olduğunu yazmaktadır. Hece ile yazdıkları Yunus'taki kadar kuvvetli ve samimi olmamakla beraber aruzla yazdıklarından daha muvaffaktır. Yunus Emre yolunda şiir yazarların başında gelen Eşrefoğlu'nun şiirleri dil bakımından sade Türkçe bir ifadeye sahip olmakla beraber araya yer yer Arapça ve Farsça kelimeler de katılmıştır. Bu da Türkçeye, Arapça ve Farsçanın ilk giriş işaretleri addolunabilir. Şiirleri ile aramıza beş yüz küsur yıl gibi büyük bir zaman parçası girmesine rağmen, bu şiirler bugün bile hayatiyetini ve renkliliğini muhafaza etmişlerdir.

Eşrefoğlu'nun hem matbu, hem de birçok yazma nüshaları bulunan divanı ile Müzekki'n-nüfûs adlı sade bir dille nesir hâlinde yazılmış tasavvufî İslâmî duygu ve düşüncelerini anlattığı bir kitabı çok tanınmış ve sevilmiştir. İstanbul ve Türkiye'nin diğer kütüphanelerinde 50 kadar yazma nüshası bulunan divanın eski harflerle 1286 ve 1301 (1870 ve 1885) tarihlerinde basılmış matbu nüshaları da

13 Mugayyebat-ı Hamse, dünyada beş bilinmeyen şey demektir ki, Kur'an-ı Kerim'de Lokman Süresi'nin 34'üncü âyetinde sıralanmıştır. Bu beş bilinmeyen şey şunlardır: 1- Kıyametin ne zaman kopacağı, 2- Havanın nasıl olacağı (Ne zaman yağmur yağacağı), 3 -Ana rahmindeki çocuğun cinsiyeti, 4- Her ferдин ertesi günü kazancı, 5- Herkesin öleceği yer.

12 Mustafa Güneş, İznikli Eşrefoğlu Rumi'nin Hayatı, Eserleri ve Divanı, 2006, s.96.

mevcuttur. Ayrıca Divan yeni harflerle 1944 yılında Ahmet Halit Kitapevinde, 1967 yılında da Çağaloğlu Yayınevinde bastırılmıştır. 1286 ve 1301 baskılarında bir kaç ilahi ile kıtalardan pek çoğu noksan olup tertipleri de karışıktır. Ayrıca birçok mürettep hataları da görülmektedir. Birçoğu İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazma nüshalarda da bazı eksiklikler görülmekle beraber birbirlerinin noksanlarını tamamlar mahiyettedir.

Eşrefoğlu'nun şiirlerinde, aynı Yunus'ta olduğu gibi tasavvufi aşkın verdiği ilahi bir vecd, maddiyattan sıyrılmış bir ruh, manevi bir âlem ve ahenk vardır. Bu şiirler, bir şeyhe bağlanmanın lüzumu hakkında nasihatlerle ilahi aşk ve irfanın güzelliklerinden, hâllerinden bahseden birçok sözlerle doludur. Yunus'un ve Eşrefoğlu'nun şiirleri benzerlikleri dolayısıyla çok defa birbirlerine karıştırılmışlardır. Fuat Köprülü, kendisinde bulunan bir mecmuada "Abdülkadir gibi bir er bulunmaz." adlı ve Yunus'a ait olduğu söylenen şiirin, aslında Eşrefoğlu'na ait olduğunun yazıldığını kaydetmektedir¹⁴. Şairimiz ayrıca Yunus'a birçok nazireler de söylemiştir. Bunlardan ayrı olarak bir tarikat şeyhi olması dolayısıyla halkı kendisine davet ve irşat Eşrefoğlu'na mahsus olup Yunus'ta rastlanmayan bir özelliktir.

Şiir tekniği bakımından ufak tefek kusurlarına rağmen, Eşrefoğlu'nun şiirlerini bize güzel gösteren unsur, onun samimiliği ve yazdığını duyarak, hissederek yazmasıdır. Zaten o yıllarda sanattan çok duygu, his, samimilik ve mistisizme bakılıyordu. Sanatlı söyleyişler, daha sonraları birinci plana alınmaya başlandı. O çağlarda Yunus'un açtığı yol halk gönüllerini tasavvufa yaklaştırmış, ilâhi aşkın ateşiyle yakıp tutuşturmuştu. Mistik heyecan ve samimiyet estetik heyecanın çok önünde idi. Tasavvufi aşkla söylenen ilahiler besteleniyor, yayılıyor ve tarikatları yayan birer propaganda vasıtası oluyordu. Sade bir lisanla ve halk ruhuna uygun bir tarzda söylenen bu ilahilerde halk sanat değil, manevi neşe arıyordu¹⁵.

14 Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2.baskı, 1966, s. 248.

15 Yılmaz Öztuna, Türk Musiki Antolojisi, C.I, Ankara, 1990, s.15-22.

Eşrefoğlu Rumi, tasavvufi halk edebiyatımızın Yunus Emre'den sonra gelen şairlerinin arasında mümtaz bir sima olarak tanınmıştır ve o yolun en kuvvetli takipçilerinin başında gelmektedir.

Müzekki'n-Nüfus Hakkında

Eşrefoğlu'nun Divan'ından sonra, en tanınmış eseri, dinî ve tasavvufi nasihatlerle bu yolda söylenmiş hikâyeleri ihtiva eden Müzekki'n-Nüfus adlı mensur eseridir. Tasavvufi sistemi açıklayan bir eser olan Müzekki'n-Nüfus, birçok yerlerde divanından daha yaygın bir ilgi görmüştür. Bu kitap da şiirlerinin yazılmasına vesile olan gaye ile yazılmıştır. Sade bir Türkçe ve zengin bir halk dili ile yazılan bu eserde Eşrefoğlu, fikirlerini, şiirlerinden daha etraflıca anlatmıştır. Müzekki'n-Nüfus tasavvufi bir halk kitabıdır ve halk tabakaları arasındaki rolü büyük olmuştur. Bu eser hicrî 852 (miladi 1448)'de yazılmıştır. Müzekki'n-Nüfus heyet-i umûmiyesi itibariyle ilahi aşk ve nefisle mücâhede sahasında yazılmış bir eser sayılır. Müzekki'n-Nüfus adlı eserin yazarı "Eşrefoğlu Rûmî" meşrep bakımından Kadiri tarikatına mensup bir zat olduğundan bu mübarek tarikatın müessisi, yazarın şeyhi, Resûlullah (sav)'ın mübarek torunu ve dört kutuptan biri kabul edilen Abdülkadir Geylânî hazretlerinin bendelerindedir¹⁶.

Kitap iki bab üzerinedir: 1. babta incelenen nefis dörde ayrılır:

1. Emmâre
2. Levvâme
3. Mülhime
4. Mutmainne

Daha sonra bu nefislerin vasıfları anlatılır ve dünya sevgisi üzerinde durularak uzun boylu bu meseleden bahsedilir. Aşırı dünya sevgisinin insanı ilahi aşktan uzaklaştırdığı izah edilir.

İkinci babda ise, nefsi terbiye etmenin yolları gösterilmektedir. İsmi ile konusu çok iyi imtizaç eden bu eser tamamen nefsi temizleme yollarını öğretmek gayesini gütmektedir.

Nefsi temizlemenin başta gelen üç şartı vardır:

16 Eşrefoğlu Eş-Şeyh Abdullah bin Eşref bin Muhammed El-Mısrî-Er-Rûmî El-Iznîkî (ks), Müzekki'n-Nüfus, (Tercüme) Ali Aslan, İstanbul, 2007, s. 6.

1. Az yemek
2. Az söylemek
3. Az uyumak.

Azgın nefsi yola getirmek Müzekki'n-Nüfus'a göre bu üç esaslı şarta bağlıdır. Nefis terbiyesi de bütün meselelerin başında gelmektedir.

Nefis terbiyesinin üç esasını Eşrefoğlu şu beytiyle özetlemektedir:

*“Kim ki az yir az söyler az uyur
Yavuzluğu iyilüğe devşirülür”*

Eşrefoğlu'nun Diğer Eserleri

Eşrefoğlu'nun en önemli iki eseri olan Divân'ı ile Müzekki'n-Nüfus'tan başka eserleri de vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

*Tarikatnâme, Fütüvvetnâme, Delâilü'n-Nübüv,
İbretnâme, Mâziretnâme, Hayretnâme, Elestnâme,
Nasihatnâme, Esrarü't-Tâlibin, Münâcaatnâme,
Tâcnâme*

Bu eserler matbu olmayıp yazma nüshalar hâlinindedir.

TÖVBEME GEL

*Ey hevâsına tapan,
Töbeye gel, töbeye,
Hakka tap, Haktan utan,
Töbeye gel, töbeye*

*Nice nefse uyasın,
Nice dünya kovasın,
Vakt ola usanasın,
Töbeye gel, töbeye.*

*Nice beslersin teni,
Yılan çıyan yer anı,
Ko teni, besle cânı,
Töbeye gel, töbeye*

*Sen dünyaperest oldun,
Nefsin ile dost oldun,
Sanma dirisin, öldün,
Töbeye gel, töbeye*

*Sen teni, sandın seni,
Bilmedin senden teni,
Odlara yaktın cânı,
Töbeye gel, töbeye*

*Gör bu müvekkelleri,
Yazarlar hayrı, şerri,
Günahtan gel sen beri,
Töbeye gel, töbeye.*

*Ey miskin âdemoğlu,
Usan tutma âlemi,
Esmeden ölüm yeli,
Töbeye gel, töbeye*

*Ölüm gelecek nâçar,
Dilin tadını şeşer,
Erken işini başsar,
Töbeye gel, töbeye*

*Göçer bu dünya kalmaz.
Ömür payidar olmaz,
Son pişman, assı kılmaz
Töbeye gel, töbeye.*

*Töbe suyuyla arın,
Deme gel bugün yarın,
Göresin Hak didarın,
Töbeye gel, töbeye.*

*Eşrefoğlu Rûmî sen,
Töbe kıl erken uyan,
Olma yolunda yayan,
Töbeye gel, töbeye.*

BEYİTLER

*Dost'a gidenin yolu gönüller içinden gider
Sen hemen hulkidegör, giregör gönüllere*

*Sumt eyle ağzını bağla, göresin Hakk'ı ayân
Göz bağı bu cihan halkının ağzıdır hemân*

*Ey mürâî ko riyâyı sıdk ile ihlâsa gel
Kır riyâ leşkerlerini ihlâs kılıcın ele al*

*Ey Hüdü rahmettiğin bergiz melâmet görmedi
Kakıyıp hışmettiğin âlemde rahat bulmadı*

*Cân u gönülden gerektir Hâlık'ı zikreylemek
Yoksa Allah demeklik sakız olur her dile*

*Şular kendilerin sultan sanırlar
Ölüp toprak olunca utanırlar*

*Seni Hak'tan irak eden zebânı tut yahut gilmân
Geri koyan adüvdür eğer küfr-ü eğer iman*

*Rabbini bilmek nefsinin bilmeye mevkûftur
Bu tılsım-ı genci mahfî âşıkâ mârûftur*

*Kimya istersen gel sohbeti dervişlerin
Saltanat mayasıdır bil himmeti dervişlerin*

*Âlim midir ol ilmüne lâyük ameli yok
Cahil midir ol aşka satar iki cihanı*

*Cahil ermez bu hikmete, cahili koyma sobbete
Yiye de muşlaya yata, ahır dolu saman gerek*

KAYNAKLAR

- ASLAN, Ali (Çev.); Eşrefoğlu Eş-Şeyh Abdullah bin Eşref bin Muhammed El-Mısrî-Er-Rûmî El-İznîkî (ks), Müzeki'n-Nüfus, İstanbul, 2007.
- AYNÎ, Mehmet Ali; Hacı Bayram Veli (Sadeleştirilen H. R. Yanarlı), Akabe Yayınları, İstanbul, 1986.
- AZAMAT, Nihat; "Bayramiyye", DİA, C. 5, İstanbul, 1992.
- ÇELEBÎ, Asaf Halet, Eşrefoğlu Divanı (yeni harflerle), İstanbul, 2000.
- ÇELEBÎ, Âsaf Hâlet (hzl.); Eşrefoğlu Divanı, Ahmet Halit Kitabevi, (Yeni Harflerle) İstanbul, 1944.
- Eşrefoğlu Rûmî Divanı, Çağaloğlu Yayınevi (Yeni harflerle) İstanbul, 1967.
- GEYLANÎ, Abdülkadir; Fütüh ul Gayb, (Çev.) Derya Çakır Baş, İstanbul, 2012.
- GÜNEŞ, Mustafa; İznikli Eşrefoğlu Rumi'nin Hayatı, Eserleri ve Divanı, 2006.
- HALÎT, Mehmet; Dergâh mecmuasında, C. I, 1337.
- KÖPRÜLÜ, Fuat; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2. baskı, 1966.
- ÖZTUNA, Yılmaz; Türk Musiki Antolojisi, C. I, Ankara, 1990.
- UÇMAN, Abdullah (Çev.), Müzeki'n-Nüfus, 2015.
- ÜLKEN, H. Z.; Türk Feylesofları Antolojisi, Ankara, 1935.
- ÜLKEN, H. Z.; Türk Tefekkür Tarihi, İstanbul, 2007.

SOYADI, Adı; Yazı Başlığı, Sayı: Sayfa.

- AĞAR, Şemsettin; Hazan Rüzgârı (Şiir), 467:6.
- AKMAN, Eyüp; Kastamonu Araç'taki Adak Yerleri: Boğdam Türbesi, 466:10.
- AKSOY, Erol; Dadaloğlu'nun "Böyle Rüsva Olmasaydık Cihanda" Ayaklı Şiirine Tahlilî Bir Bakış, 458:17.
- ALPTEKİN, Ali Berat; Azerbaycan ve Türkiye'de Âşıklık Geleneğini Konu Alan Bir Fıkra ve Fıkraması Atasözleri, 465:1.
- ALPTEKİN, Ali Berat; Gülnar Kültürünün Türk Kültürü İçerisindeki Yeri, 467:1.
- ARTUN ONGUR, Özgün; Sevgili Babama Dair, 464:1.
- ASLAN, Mustafa; Erman Artun'un Ardından, 464:32.
- ATIGAN, Halil; Erman Hoca Dostumdu, 464:28.
- ATILGAN, Halil; Gayrı Dayanamam Ben Bu Hasrete ve Âşık Hüseyin, 467:24.
- ATILGAN, Halil; Hey On Beşli Türküsü ve Adanlı İboş Ali Ağa, 459:27.
- ATILGAN, Halil; Kuşçusofulu'da Bir Ozan: Ali Durna, 458:10.
- ATILGAN, Halil; Söz Yanlılıkları / Haksız Sahiplenmeler, 468:15.
- ATILGAN, Halil; Üç Ünlü Türkü ve Âşık Hüseyin, 466:25.
- AYDIN, Nurullah; Tehdit Büyük: Sürüklenen Türkiye, 458:9.
- AYVA, Aziz - E. Nur ATA; Çumralı (Konya) Bilinmeyen Bir Âşık: Âşık Bîzârî ve Şiirleri, 460:20.
- AYVA, Aziz - Muhammed KALAYCI; Umurlar (Hadim) Köyü'nden Bir Âşık: Âşık Süleyman ve Şiirleri, 461:19.
- AYVALI, Mustafa; Dilsiz Kapı (Şiir), 459:27.
- AYVALI, Mustafa; Yaşarken Ölmek, 457:16.
- BAHADIR, Fazıl Ahmet; Şîr-i Kadim Yastadır (Şiir), 462:33.

- BAKIRCI, Nedim; Ahmet Yesevî ve Millî Kimliği-miz, 468:1
- BAKIRCI, Nedim; Dede Korkut Kitabı'nda Yer Alan Hayvanlar Üzerine, 461:5.
- BAŞ, Osman; Hoca Ahmet Yesevî'de Türkçe Sevgisi, 467:16.
- BAŞ, Osman; Türkiye'm (Şiir), 465:4.
- BATİSLAM, H. Dilek; Bir Koca Çınarın Gölgesinde, 464:20.
- BOZKURT, Muhsin; Biz Kimiz?, 462:31.
- BOZKURT, Muhsin; Darbe ve Halk, 465:29.
- BOZKURT, Muhsin; Dil, Millet, Vatan, 459:17.
- BOZKURT, Muhsin; Gâzî Meclis, 467:33.
- BOZKURT, Muhsin; Pişman (Şiir), 458:16.
- COŞKUN, Hasan; Han'dan Yetimhaneye: Taşhan, 462:24.
- COŞKUN, Hasan; Tonuslu Hacı Mehmet Efendi (Saçlı Baba), 461:16.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye; Benim Yüzü Hep Gülen Sevgili Hocam, 464:24.
- ÇAĞIRAN, Önder; Akıl ve Yürek (Şiir), 467:23.
- ÇAĞIRAN, Önder; Dörtlük (Şiir), 463:9.
- ÇAĞIRAN, Önder; Erzurum'da Ramazan Gecesi (Şiir), 461:4.
- ÇAĞIRAN, Önder; Gel Derlerse (Şiir), 462:4.
- ÇAĞIRAN, Önder; Hakîkî Bir Hayâl (Şiir), 466:13.
- ÇAĞIRAN, Önder; Hayaller (Şiir), 457:14.
- ÇAĞIRAN, Önder; İtişen Lokomotifler (Şiir), 458:3.
- ÇAĞIRAN, Önder; Köktürk Türkçesindeki Bir Çift Ünsüz İşareti 'J' Üzerine, 460:6.
- ÇAĞIRAN, Önder; Kulübe (Şiir), 459:2.
- ÇAĞIRAN, Önder; Küçük Kuş (Şiir), 468:21.
- ÇAĞIRAN, Önder; Mukaddes Geceler (Şiir), 465:33.
- ÇAĞIRAN, Önder; Vuslat İçinde Hasret (Şiir), 464:2.
- ÇAĞLAR, Nevzat; Gübbük Ötünce Yalamık Çıkarılır Çamdan, 461:31.
- ÇELİK, Erkan; Âşık Şenlik Diyarından Âşık Mehmet Oktay (Erkani) , 462:21.
- ÇELTİKÇİ, Orhan, Shurubu KAYHAN; Manas Destanında Kırgız Türklerinin Sosyal Yapısı, 457:4.
- ÇELTİKÇİ, Orhan; Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde "İstanoz", 461:28.
- ÇELTİKÇİ, Orhan; Mehmet Akif ve İstiklal Marşı Şiiri Üzerine Söyleşi, 459:8.
- ÇETİN, İsmet; Türklük Bilimi ve Sthit Thompson, 464:10.
- ÇOBANOĞLU, Özkul; Tıva Türkü Hüdere Kam Örneğinde Tiyatro ve Şamanizm İlişkisi Üzerine Tespitler, 467:7.
- DENİZ, Rasim; Güpgüp-zâde Hacı Efendi-2, 461:18.
- DENİZ, Rasim; Güpgüpzâde Hacı Efendi (Müşâk) (1810-1931), 457:18.
- DERİN, Mahmut; Anadolu'da Maziden Atiye Türk (Şiir), 461:33.
- DOĞAN, Ahmet; Diriliş (Şiir), 467:33.
- DOKUYAN, Sabit - Neslihan ALTUNCUOĞLU; 1945 Yılında Çıkarılan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve Kanununun 1950 Yılına Kadarki Uygulamaları, 466:14.
- DURBİLMEZ, Bayram; Dost Bir Bilim Adamının Ardından: Erman Artun Üzerine..., 464:34.
- ERKUL, Rasih; "Külâh-I Mevlevî" Şiirlerine Şair Eşref'ten Bir Örnek, 468:7.
- FEDAİ, Harid; Adı Erman'dı Derde Dermandı..., 464:26.
- GERÇEL, Âlim; Gönül Dostum, Arkadaşım, Erman Artun'dan Ayrılışımın Ardından, 464:1.
- GERÇEL, Âlim; Kayseri'de Yaşayan Ahilik, 463:13.
- GÖDE, Kemal; Temsil Heyeti'ne Verilen Bin Lira, 467:11.
- GÖDE, Kemal; Yalvaç'ta Ahilik Kültürünün Günümüzdeki İzleri, 465:8.
- GÖKBULUT, Zübeyde; Âşık Paşa (Şiir), 465:33.
- GÖKBULUT, Zübeyde; Gönül (Şiir), 460:9.
- GÖKBULUT, Zübeyde; Yetmedi mi Allah'ım!

- (Şiir), 467:15.
- GÖKTAŞ, Aydın; Kemal Sunal'ın Salako Filminde Yer Alan Türk Halk Hikâyesi Motifleri, 467:12.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Altı Bag Bodun Üzerine, 458:4.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Anadolu'da Bir Düğün: Hamzalı Köy Örneği, 465:12.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; M. Melis ÇELİK-TAŞ, Anadolu Selçukluları Çağında Bir Uçuş Denemesi, 457:1.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Nihal Atsız'ın Yazılarında Ahlak Kavramı, 460:1.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Türk ve Çin Tarihinin Köken Birlikteliği, 463:1.
- GÜLEL, Halil; Rengarenk Çiçek Açtı (Şiir), 465:7.
- GÜLER, Abdülkadir; Şiire Güzelleme (Şiir), 461:15.
- GÜLER, Abdülkadir; Tanıtım: Artvin Halkbiliminden Çizgiler, 457:28.
- GÜNDOĞDU, Şevket Kaan; Genç Bir Bodrum Araştırmacısı: Cezmi Çoban, 463:25.
- GÜRBÜZ, Yılmaz; Eski Kayseri Özlemi ve Elem (Şiir), 460:19.
- GÜRKAN, Halil; Çatlar Zaman (Şiir), 463:24.
- İLTEMİR, Halil; Şair ve Yazar R. Mithat Yılmaz'la Bir Söyleşi, 457:30.
- İNALTEKİN, Abdülkadir; Çanakkale'de (Şiir), 459:7.
- KALAFAT, Yaşar; Gayp Semasından İndirilen Tek Din İslam'ın Tezahür Biçimleri ile Türklük Dönemi ve Karşılaştırmalı Halk İnanmaları, 464:3.
- KALAFAT, Yaşar; Yozgat Halk Kültürü-Eski Türk Folkloru, 462:16.
- KAPU, Hatice; Biraz Daha Sessizlik Lütfen, 466:19.
- KARA, Gülnar; Kazak Türklerinde Barımta Geleceği Hakkında, 460:28.
- KARA, Gülnar; Rus Kağanlığı ve Kağan Unvanı Üzerine, 459:24.
- KARABULUT, Şenay; Çanakkale Ruhu, 459:15.
- KARAKAŞ, Ayhan; Yokluğuna Alışamadık, 464:25.
- KARAMAN, Kadir; Yaram Karabağ (Şiir), 459:14.
- KAYA, Doğan; Âşık Bayram Denizoğlu'nun Mihralı Bey Hikâyesi, 457:9.
- KAYA, Doğan; Türk Folkloru Dergisinde Yozgat'la İlgili Yazılar, 464:18.
- KAYASANDIK, Ahmet; Erciyes Dergisi 2016 Yılı Dizini, 468:30.
- KELEŞTİMUR, Bedrettin; Biz Olduk (Şiir), 459:22.
- KESKİN, Mustafa; Aşağılık Bir Kalkışma İç İşgalcilerin Türkiye Cumhuriyeti'ni Sonlandırma Girişimi, 467:21.
- KESKİN, Mustafa; Batı Medeniyeti Bir Mahlûk-ı Asil midir Yoksa Tek Dişi Kalmış Canavar mıdır?, 460:10.
- KESKİN, Mustafa; Bayırbucak Türkmenleri, 458:2.
- KESKİN, Mustafa; İstiklal Marşının Yazılışı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından Kabul Edilmesi, 459:1.
- KESKİN, Mustafa; Kıbrıs Barış Harekâtının 42. Yıldönümü, 465:5.
- KESKİN, Mustafa; Nevruz Dedikleri, 461:1.
- KESKİN, Mustafa; Türkiye-Almanya İlişkileri, 463:8.
- KESKİN, Mustafa; Vesiletü'n-Necat yahut Mevlid-i Şerif Müellifi Süleyman Çelebi, 462:4.
- KILIÇ, Remzi; 19. Yüzyılda Halep Vilayeti İdaresi, 460:14.
- KILIÇ, Remzi; Midyat, 468:22.
- KILIÇ, Remzi; Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Özel Öğretim ve Yabancı Okullar, 462:1.
- KOZ, M. Sabri; Erman Ağa, 464:30.
- KUKUL, M. Halistin; Bir "Âşık Kemâlî Bülbül" Vardı, 467:29.
- KUKUL, M. Hâlistin; Soykırımcılar, Yalancılar, İftirâcılar, 466:12.
- MALKOÇ, M. Nihat; Birlik Türküsü (Şiir), 466:9.
- MALKOÇ, M. Nihat; Efelerin Efesi (Şiir), 468:23.
- MALKOÇ, M. Nihat; Kan Çiçekleri (Şiir), 467:9.
- MALKOÇ, M. Nihat; Ne Kaldı ki (Şiir), 461:33.
- NACAR, Mehmet; Zavallı (Şiir), 465:24.
- NADİR, Mülkedar; Türküm Ayağa Durdu... (Şiir),

- 465:28.
- OĞUZBAŞARAN, Bekir; 15 Temmuz Türküsü (Şiir), 466:13.
- OĞUZBAŞARAN, Bekir; Özlediğimiz Karabağ (Şiir), 459:13.
- ÖNAL, Hadi; Diyarbakırlı Bir Yürek: Süleyman Nazif ve Düşündürdükleri, 457:22.
- ÖNAL, Ülkü; Saim Sakaoglu ile Sohbet, 466:1.
- ÖNDER, Hızır İrfan; Gönül (Şiir), 457:22.
- ÖZEN, Celil; Dedi (Şiir), 457:15.
- ÖZEN, Celil; O Bülbül (Şiir), 462:27.
- ÖZEN, Celil; Şu Gönül (Şiir), 461:27.
- SAĞLAM, Feyyaz; Balkan Türk Şairleri Balkan Dillerinde, 468:11.
- SAĞLAM, Feyyaz; Dörtlük, 464:25.
- SAKAOĞLU, Saim; Erman da Sözümüzü Dinlemedi ve Erkence Gidiverdi, 464:33.
- SEYHAN, Sonat; Çocuğun Gelişiminde Müziğin Önemi, 467:28.
- SEYHAN, Sonat; Trabzon'da Yaşayan, Kemeç Çalgı Bakım ve Onarım Ustaları, 465:25.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; Melikgazi'nin Türbesini Ziyaret!, 458:1.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; Türkiye'nin Gizli Gücü, Görünmeyen Yüzündedir!, 459:16.
- ŞAHBAZ, Mehibe; Eşrefoğlu Rûmi, Hayatı, Menkıbeleri ve Eserleri, 468:24.
- ŞAHİN, Ahmet; Fetih - Fâtih ve İstanbul'un Fethi, 462:27.
- ŞAHİN, Ahmet; Hazreti Peygamberin Yakınları (Şiir), 460:5.
- ŞAHİN, Ahmet; Müslüman Türk Devletleri Birliği, 463:18.
- ŞAŞMA, İbrahim; Firari Baharlar (Şiir), 467:23.
- ŞAŞMA, İbrahim; Karadağ'ın Asi Çocukları: Yılkı Atları, 457:25.
- ŞAŞMA, İbrahim; Niyaz (Şiir), 458:16.
- TAN, Nail; Çorum Folkloruyla İlgili Yeni Bir Eser Daha, 457:27.
- TAN, Nail; Erman Artun Üzerine, 464:2.
- TAN, Nail; Rahmetli Erman Artun'un Türk Halk Edebiyatına Son Hizmetlerine Dair, 460:32.
- TAN, Nail; Yitirdiklerimiz: Zileli Âşık Eminî Düştü, 459:22.
- TAŞKIRAN, Hasan; Selçuklu Ailesinde İktidar Hakkından Doğan Bölünmeler, 465:20.
- TEODOSİJEVIĆ, Mirjana; Belgrad Beyefendisi Erman Artun, 464:22.
- TOPRAK, Serap; Balkanlarda Hristiyan Türkler: Gagauzlar, 465:15.
- TOPRAK, Serap; Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Siyasal Bir Akım: Osmanlılık, 459:18.
- TURSUN, Ayşe; Bir Meram (Konya) Masalı: Bir Ölünün Yaptıkları, 458:29.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Hind'in Hıncı Yezid'i İktidar mı Yaptı?, 457:23.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Son Üç Yüzyıl, 467:32.
- UFUK, Harika; Cemal Safi ile Şiir ve Bestelenen Şiirleri Üzerine Söyleşi, 458:22.
- UFUK, Harika; Yeni Bir Yıla Girerken, 457:14.
- UYAR, Nail; Ev Alırken, 465:30.
- ÜÇER, Müjgân; Beşik, Eşik, Keşik, 464:16.
- YANIK, Mesut İlkay; Akın Vakti (Şiir), 457:17.
- YANIK, Mesut İlkay; Koçaklama (Şiir), 458:3.
- YARDIMCI, Mehmet; Âşıklık Geleneği İçinde Malatyalı Âşık Muharrem Yazıcıoğlu, 462:9.
- YARDIMCI, Mehmet; Son Dönem Âşıklık Geleneğinin Yapılandırılması ve Adlandırılması Üzerine Bir Görüş, 464:13.
- YETİŞTİ, Oğuzhan; Cahit İrgat'ın Hayatı, Sanatçı Kişiliği ve Eserleri, 466:20.
- YILDIRIM, Dursun; İnançlar Üzerine Eserler ve Bir Ömür, 466:32.
- YILDIZ, Saadettin; Gıda "Kök"ten Gelir: Edebiyatta Gelenek, 463:10.
- YILDIZ, Saadettin; Mehmed Âkif'e Dair-1: Dünya Görüşü-1, 459:3.
- YILDIZ, Saadettin; Ziya Gökalp, 458:23.
- YILMAZ, R. Mithat; Oğuzbaşaran'la "Kalem Sohbetleri", 467:30.
- YİĞENOĞLU, Çetin; Dostum Erman, 464:27.
- YİYİN, Samet; Fuzûlî, Dîvân, 463:29.